Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:52 AM Page 3

បេន្នី វីដ្យូណូ
(Benny Widyono)

សាក្សីប្រវត្តិសាស្ត្រ

បកប្រែពីភាសាអង់គ្លេសដោយ
លោក ទូច សុពុទ្ធី លោក ថុល ឌីណា
ពិនិត្យឡើងវិញដោយ
លោក វង្ស សុធារ៉ា
មើលកែដោយ
លោកស្រី ជា ប៊ុនណារី
អ្នកចាត់ចែងគម្រោង៖ លោក ម៉ែន ឈានរិទ្ធី
អ្នកសម្របសម្រួលខាងការបោះពុម្ពផ្សាយ៖ លោក យ៉ែម យឿន

Dancing in Shadows

Translated from English by Touch Soputhy and Thol Dina
Peer Reviewers: Vong Sotheara
Editor: Ms Chea Bunnary
Project Supervisor: Men Chean Rithy
Publishing Coordinator: Yem Yoeun

រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៨ ដោយ រ៉ូមែន អែន លីតថលហ្វៀល ផាប់ប្លីស្ហឺ អាយអែនស៊ី ។
Copyright © 2008 by Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

រក្សាសិទ្ធិក្នុងការបកប្រែ និងចេញជាភាសាខ្មែរ © គ.ស. ២០១១ ដោយមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ។
Copyright © 2011, Center for Khmer Studies for the Khmer translation.

រូបភាពក្របមុខដោយ ◢ Cover picture
ចន អ៊ីសាក (រក្សាសិទ្ធិ) គ.ស. ១៩៩៣ Copyright © 1993 John Isaac.

ការបកប្រែ និងការបោះពុម្ពសៀវភៅនេះ ទទួលបានការឧបត្ថម្ភពីមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា ។
The publication of this book was supported by Center for Khmer Studies.

លសខអ ១៣ ៖ ៩៧៨-៩៩៩៥០-៥១-២៣-៥ ISBN-13: 978 - 99950 - 51 - 23 - 5

បោះពុម្ពនៅភ្នំពេញ **(Printed in Phnom Penh)**

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread ...chel.qxd 5/11/2011 9:52 AM Page 5

សារបណ្ណ

រូបភាព **១០**

សេចក្តីផ្តើម **១២**

អារម្ភកថា **១២**

សេចក្តីផ្តើម **១៦**

បុព្វកថារបស់លោក បិន យៀរនិន **១៨**

កំណត់ចំណាំជំពូកបុព្វកថារបស់លោក បិន យៀរនិន **២៨**

ផ្នែកទី ១ ៖ និដ្ឋភាពទូទៅ ១៩៩២_១៩៩៣ .... **៣១**

ជំពូកទី ១ ៖ នៅពេលដែលពិភពលោកចូលលុកលុយប្រទេសកម្ពុជា **៣៣**

នៅក្នុងបន្ទប់ទឹកនៅញូយ៉ក **៣៥**

ការលុកលុយរបស់ «អ៊ុនតាក់» **៤២**

យន្តការផ្ទៃក្នុងរបស់ អ៊ុនតាក់ **៤៣**

កំណត់ចំណាំជំពូកទី១ .... **៥០**

ជំពូកទី ២ ៖ ក្រឡេកមើលអតីតកាល **៥៦**

បីដំណាក់កាលនៃសោកនាដកម្មកម្ពុជា **៥៦**

កិច្ចព្រមព្រៀងក្រុងប៉ារីស: គុណវិបត្តិដំណោះស្រាយ **៦៥**

កំណត់ចំណាំជំពូកទី២ .... **៧០**

ជំពូកទី ៣ ៖ ឆាកដឹកនាំនយោបាយដ៏ស្មុគស្មាញរបស់រដ្ឋាភិបាល **៧៦**

តើនរណាពិតជាទទួលខុសត្រូវនៅទីនេះ? **៧៦**

ការមកដល់របស់ខ្ញុំនៅសៀមរាប **៧៩**

អិត កុថារ៉ **៨៣**

កំណត់ចំណាំជំពូកទី៣ .... **៨៧**

ជំពូកទី ៤ ៖ យើងសម្លឹងគ្នា ហើយខ្ញុំព្រិចភ្នែក **៩០**

ព្រះអង្គម្ចាស់ជ្វាទី ២ .... **៩០**

ហេតុអ្វីខ្ញុំព្រិចភ្នែក **៩២**

ទេវកថានៃការគ្រប់គ្រង **៩៧**

ឧត្តមសេនីយ៍ ឡុង សុភាព ធ្វើសកម្មភាព **១០៥**

កំណត់ចំណាំជំពូកទី៤ .... **១០៧**

ជំពូកទី ៥ ៖ ខ្មែរក្រហមធ្វើឱ្យបរាជ័យដល់ការរំសាយទ័ព **១១២**

ការចាប់ផ្តើមនៃការរំសាយទ័ព **១១២**

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Rachel.qxd 5/11/2011 9:52 AM Page 6

ឧប្បត្តិហេតុបង្គោលបុស្សី និងការរំសាយទ័ព ១១៤

ស្ថានភាពអាក្រក់មុនល្អក្រោយ ១១៩

ពិធីជប់លៀងដែលប្រារព្ធឡើងដោយខ្មែរក្រហម ១២២

តើប្រជាជនកម្ពុជាគិតយ៉ាងដូចម្តេចចំពោះខ្មែរក្រហម? ១២៩

កំណត់ចំណាំជំពូកទី៤ .... ១៣២

ជំពូកទី ៦ ៖ ស្ថានភាពគ្រោតគ្រាតមុនការបោះឆ្នោត ១៣៦

មានតែពលរដ្ឋ «កម្ពុជា» ទេដែលមានសិទ្ធិបោះឆ្នោត ១៣៦

សម្ដេចអតីតកាលដ៏រន្ធត់ ១៣៧

អំពើហិង្សាមុនការបោះឆ្នោត ១៣៩

តើនរណាជាអ្នកទទួលខុសត្រូវរឿងសន្តិសុខ? ១៤៦

កំណត់ចំណាំជំពូកទី៦ .... ១៤៩

ជំពូកទី ៧ ៖ បោះឆ្នោតដើម្បីសន្តិភាពឬ? ១៥២

ទីបំផុត បានទៅផ្ទះវិញហើយ ១៥២

ការទទួលបានកិត្តិយសមកវិញ ១៥៦

ឆ្ពោះទៅកាន់សង្គមពហុបក្ស ១៥៨

ទីបញ្ចប់ដល់ថ្ងៃបោះឆ្នោត ១៦២

តើជារដ្ឋប្រហាររដ្ឋធម្មនុញ្ញឬ? ១៦៧

ការផ្តាច់ខ្លួន ១៧១

រដ្ឋាភិបាលក្បាលពីរ ១៧៣

កំណត់ចំណាំជំពូកទី៧ .... ១៧៦

ផ្នែកទី ២ ៖ ប្រេសិតសហប្រជាជាតិម្នាក់នៅភ្នំពេញ ១៩៩៤_១៩៩៧ .... ១៧៩

ជំពូកទី ៨ ៖ ខ្វះគួសម្តែង ១៨១

គ្មានទាំងអំណាច និង មធ្យោបាយ ១៨១

ការវិលត្រឡប់របស់អ្នករាជានិយម ១៨៧

ការផ្លាស់ប្តូររបស់រាជរដ្ឋាភិបាល ១៨៨

ការដើរតួរបស់បរទេស ១៩៣

គ្រាប់បែកទីមួយផ្ទុះឡើង ១៩៤

កំណត់ចំណាំជំពូកទី៨ .... ១៩៥

ជំពូកទី ៩ ៖ ព្រះមហាក្សត្រគ្រងរាជ្យសម្បត្តិ តែមិនកាន់អំណាច ១៩៨

លោក ហ៊ុន សែន ១៩៨

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread-Michel.qxd 5/11/2011 9:52 AM Page 7

សម្តេចក្រុមព្រះ រណឫទ្ធិ ២០០

ភ្ញៀវកិត្តិយសម្នាក់ជាមួយនឹងនាយករដ្ឋមន្ត្រីពីររូប ២០២

សវនាការមួយជាមួយព្រះមហាក្សត្រ ២០៥

មហិច្ឆតារលាយក្លាយជាផេះផង់ ២០៨

ជម្លោះចុងក្រោយតាមប៉ាកា ២១១

ការលេចឡើងនៃបុរសខ្លាំងមួយរូប ២១៤

លោករួម រិត នៅពីរ៉េណោ ២១៦

កំណត់ចំណាំជំពូកទី៩ .... ២១៩

ជំពូកទី ១០ ៖ ការប៉ុនប៉ងធ្វើរដ្ឋប្រហារសម្ងាត់មួយ ២២២

នរណាជាមេគំនិត? ២២២

ចុងបញ្ចប់ខ្មែរក្រហមត្រូវនៅក្រៅច្បាប់ ២២៧

សារទូរលេខរបស់លោក ហូឡូវ ២២៨

ការចាកចេញរបស់លោក សម រង្ស៊ី ២២០

ត្រកូល នរោត្តមទីពីរដែលត្រូវចាកចេញ ២៣៤

កំណត់ចំណាំជំពូកទី១០ .... ២៤២

ជំពូកទី ១១ ៖ តើមានគំរូអាស៊ីណាមួយ សម្រាប់អភិវឌ្ឍន៍តាមមែនឬ? ២៤៦

ការបង្កើតសន្តិភាពក្រោយជម្លោះ ២៤៦

ជាគំរូអភិវឌ្ឍន៍មួយនៅអាស៊ីមែនទេ? ២៤៩

ការឆ្លើយតបរបស់ម្ចាស់ជំនួយ ២៥១

ការរីកចម្រើនវិស័យឯកជនដែលគួរឲ្យកត់សម្គាល់ ២៥៧

មានគ្រួសមួយដុំនៅក្នុងស្បែកជើងរបស់ខ្ញុំ ២៦៣

កំណត់ចំណាំជំពូកទី១១ .... ២៦៩

ជំពូកទី ១២ ៖ នាយករដ្ឋមន្ត្រីអាយ៉ង? ២៧៤

សេរីភាព ឬ ការឈ្លានពាន? ២៧៤

កិច្ចប្រជុំសម្ងាត់ ២៧៧

ព្រះអង្គម្ចាស់ រណឫទ្ធិ បង្កើតបញ្ហាក្តៅគគុក ២៧៨

ការអញ្ជើញជាភ្ញៀវកិត្តិយសមកកាន់ក្រុងតាខ្មៅ ២៨១

ខែមេសានៅទីក្រុងប៉ារីស ២៨៧

ការអញ្ជើញជាភ្ញៀវកិត្តិយសមកកាន់វិថីសម្តេច ប៉ាន ២៨៩

កំណត់ចំណាំជំពូកទី១២ .... ២៩៦

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread-Rachel.qxd 5/11/2011 9:52 AM Page 8

ជំពូកទី ១៣ ៖ ឆ្ពោះទៅរកទំនាស់ដ៏ស្រួចស្រាល់មួយ ២៩៨
ការផ្តាច់ខ្លួនរបស់អៀង សារី ២៩៨
ការធ្វើដំណើរជាលើកទីពីររបស់ខ្ញុំទៅកាន់ប៉ៃលិន ៣០០
រដ្ឋាភិបាលចម្រុះឈានដល់ការបែកបាក់ ៣០៤
ការបែកបាក់ផ្ទៃក្នុងរបស់គណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច ៣០៦
យុទ្ធសាស្ត្រដទៃទៀតរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិ ៣០៧
ដាក់រាជសារជាថ្មីម្តងទៀតហើយមែនទេ? ៣១០
ការវាយប្រហារដោយគ្រាប់បែកដៃដ៏គួរឲ្យរន្ធត់ ៣១២
កិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងទូតគីដែលឥតប្រយោជន៍ ៣១៣
ការនាំចូលអាវុធ«ខុសច្បាប់»របស់ព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិ ៣១៤
កងវរសេនាតូចអង្គរក្ស ៣១៥
កំណត់សម្គាល់ផ្ទាល់ខ្លួនមួយ ៣១៩
កំណត់ចំណាំជំពូកទី១៣ .... ៣២២
ជំពូកទី ១៤ ៖ ការបង្ហាញសាច់ដុំលើកចុងក្រោយ ៣២៦
ថ្ងៃទី៥-៦ខែកក្កដា នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ៣២៦
ទស្សនៈរបស់រដ្ឋាភិបាល ៣៣០
សាក្សីបរទេសធ្វើការនៅកម្ពុជា ៣៣២
លទ្ធផលក្រោយការប្រយុទ្ធ ៣៣៣
ប្រតិកម្មរបស់អន្តរជាតិ ៣៣៥
សង្គ្រាមបានផ្លាស់ទៅនៅទីក្រុងញូយ៉ក ៣៣៨
ស្ថិរភាពនៅចុងបញ្ចប់ ៣៤២
កំណត់ចំណាំជំពូកទី១៤ .... ៣៤៧
អវសានកថា ៣៥២
កំណត់ចំណាំជំពូក អវសានកថា ៣៦៦
កាលប្បវត្តិសង្ខេប ៣៧០
ឧបសម្ព័ន្ធ ទី១÷ ការដាក់ពង្រាយកងកម្លាំងរបស់អ៊ុនតាក់ ៣៧៨
ឧបសម្ព័ន្ធ ទី២÷ រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ១៩៩៣ .... ៣៧៩
កន្ទនិទ្ទេស ៣៨១
លិបិក្រម ៣៨៩
អំពីអ្នកនិពន្ធ ៤០២

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread [illegible]chel.qxd 5/11/2011 9:52 AM Page 9

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 10

រូបភាព

១.១ ជនរងគ្រោះដោយសារគ្រាប់មីនអង្គុយនៅលើកៅអីរុញ៖ទិដ្ឋភាពធម្មតាដែលគេឃើញមាននៅក្នុងសម័យអ៊ុនតាក់ ៤១

១.២ មន្ត្រីអ៊ុនតាក់កំពុងភ្ជាប់ប្រដាប់បញ្ចាំងពន្លឺនៅលើស៊ីក្លូ....................៤៤

១.៣ ឧទ្ធម្ភាគចក្រ MI-26 ខ្នាតយក្សធ្វើនៅសហភាពសូវៀតបាននាំខ្ញុំ និងរថយន្តរបស់ខ្ញុំមកដល់ខេត្តសៀមរាបដោយជោគជ័យ ៤៥

៣.១ «មេដឹកនាំ» ពីររូបនៅសម័យអ៊ុនតាក់»លោកអាកាស៊ីប្រធានអ៊ុនតាក់និងសម្តេចនរោត្តមសីហនុប្រធាន SNC....................៧៧

៤.១ លោកអាកាស៊ីធ្វើសេចក្តីថ្លែងការណ៍នៅក្នុងការប្រជុំប្រចាំខែរបស់ប្រធានសាខាខេត្តនៅក្រុងភ្នំពេញ នៅខាងឆ្វេងដៃរបស់គាត់គឺលោក Gerard Porcell(ជឺរ៉ាតប៉័សែល)ប្រធានផ្នែករដ្ឋបាលស៊ីវិល....................៩៣

៤.២ ការស្តាប់វិទ្យុគឺជាការលំហែដ៏ពេញនិយមមួយនៅពាសពេញផ្ទៃប្រទេសកម្ពុជា....................១០៣

៤.៣ ក្រុមអប់រំផ្សព្វផ្សាយអ៊ុនតាក់បានធ្វើដំណើរតាមទូកទៅកាន់កោះមួយនៅប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីផ្សព្វផ្សាយពីការបោះឆ្នោត....................១០៣

៥.១ កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា(CPAF)កំពុងកាត់រំសាយ....................១១៥

៥.២ អ្នកអង្កេតការណ៍យោធារបស់អ៊ុនតាក់មកពីសហរដ្ឋអាមេរិកកំពុងប្រឡែងលេងជាមួយនឹងទារកកុលសម្ព័ន្ធ krung-Bra (ក្រុង-ព្រៅ)....................១១៨

៦ .១ ទាហានខ្មែរក្រហមនៅក្នុងតំបន់កាន់កាប់របស់ក្រុមម្ខាងទៀត....................១៤០

៧ .១ ប្រជាជនកម្ពុជាបានធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍ពីជំរំជនភៀសខ្លួនក្នុងប្រទេសថៃ....................១៥៣

៧.២ ប្រជាជនកម្ពុជាម្នាក់បានបង្ហាញកាតបោះឆ្នោតរបស់គាត់យ៉ាងមានមោទនភាពនៅពីមុខផ្ទាំងបដាផ្សព្វផ្សាយស្តីពីការបោះឆ្នោតរៀបចំឡើងដោយអ៊ុនតាក់....................១៥៧

៧ .៣ រថយន្តរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិបានធ្វើដំណើរឆ្លងកាត់ក្រោមបដាផ្សព្វផ្សាយពីការបោះឆ្នោតនៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ....................១៥៩

៧ .៤ ហ្វូងមនុស្សកំពុងឈរផ្តុំគ្នានៅក្បែរមណ្ឌលបោះឆ្នោតនៅក្នុងខេត្តព្រៃវែង....................១៦២

៧ .៥ ស្ត្រីម្នាក់បានទទួលសន្លឹកឆ្នោតរបស់គាត់ពីមន្ត្រីរៀបចំការបោះឆ្នោតអ៊ុនតាក់....................១៦៣

៧ .៦ សមាជិកមន្ត្រីរៀបចំការបោះឆ្នោតរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិកំពុងរាប់សន្លឹកឆ្នោត ៗប្រជាជនកម្ពុជាពុំអនុញ្ញាតឲ្យចូលរួមក្នុងដំណើរការរាប់សន្លឹកឆ្នោតទេ....................១៦៤

៨.១ ដំណើរកំសាន្តលក្ខណៈគ្រួសារនៅពល់រសៀលថ្ងៃសៅរ៍បន្ទាប់ពីប្រទេសកម្ពុជាថ្មីមួយបានប្រសូតចេញពីការបោះឆ្នោត....................១៨៥

៩.១ ការចូលសម្តែងសវនាការជាលើកដំបូងរបស់ខ្ញុំជាមួយនឹងព្រះមហាក្សត្រ....................១០៧

១១.១ សំបុត្រគំរាមកំហែងដល់ជីវិតពីសំណាក់ពួកខ្មែរក្រហមបានមកដល់ការិយាល័យខ្ញុំតាមរយៈអ្នកនាំសារខ្មែរក្រហម....................២៥៣

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread rachel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 11

១៣.១ សម្តេចហ៊ុនសែន(ខាងឆ្វេង)កំពុងជួបជាមួយលោកអៀងសារី នៅក្រុងប៉ៃលិន............................**៣០២**
១៤.១ សម្តេចហ៊ុនសែននាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រទេសកម្ពុជានៅខាងឆ្វេងមានប្រសាសន៍ជាមួយនិងសម្តេចក្រុមព្រះនរោត្តមរណឫទ្ធិ អតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រីនិងជាប្រធានសភាថ្មីនៅក្នុងការប្រារព្ធទិវាសិទ្ធិមនុស្សជាសកលនៅថ្ងៃទី ១០ ខែ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៩៨..**៣៤៥**

ផែនទី

១.១ ប្រទេសកម្ពុជា នៅពេលដែលខ្ញុំមកដល់នៅខែមីនាឆ្នាំ១៩៩២..**៣៧**
៣.១ ផែនទីរដ្ឋបាលខេត្តសៀមរាបបង្ហាញពីស្ថិតិប្រជាជនតាមស្រុកនីមួយៗ..**៨១**
៤.១ ការធ្វើដំណើររបស់កងកម្លាំងអ៊ុនតាក់ដើម្បីទៅបោះទីតាំងបណ្តោះអាសន្ននិងរៀបចំការកាត់រំសាយកងទ័ព..**៩៦**
៥.១ ការធ្វើដំណើររបស់កងកម្លាំងអ៊ុនតាក់ដើម្បីទៅជួយរៀបចំការបោះឆ្នោតបន្ទាប់ពីការកាត់រំសាយកងទ័ពបរាជ័យ..**១១៧**
៧.១ ការធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍នៅកម្ពុជា គោលដៅចុងក្រោយរបស់អ្នកធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍...........................**១៥៥**
៧.២ លទ្ធផលនៃការបោះឆ្នោតរៀបចំឡើងដោយអ៊ុនតាក់÷ ការបែងចែកអសនៈនៅក្នុងសភា...............**១៦៥**

តារាង

៥.១ កម្លាំងនិងគ្រឿងសព្វាវុធរបស់កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធទាំងបួនក្រុមរាយការណ៍ដល់អង្គការសហប្រជាជាតិ..**១១៣**
៧.១ លទ្ធផលនៃការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ដែលគណបក្សនីមួយៗបានទទួល...**១៧១**

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 12

អារម្ភកថា

ជាបឋម ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណយ៉ាងជ្រាលជ្រៅដល់ឯកឧត្តម ខៀវ កាញារីទ្ធ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងព័ត៌មាននៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដែលឯកឧត្តមបានផ្តល់កិត្តិយសក្នុងការសរសេរអារម្ភកថាដល់សៀវភៅបកប្រែជាភាសាខ្មែររបស់ខ្ញុំនេះ។ ខ្ញុំក៏សូមថ្លែងអំណរគុណដល់លោកប្រធានមជ្ឈមណ្ឌលខេមរ-សិក្សាផងដែរគឺលោកស្រីបណ្ឌិត ល័រស៍ ឌឺ មេនីល (Lois De Menil) ដែលបានជួយជម្រុញលើកទឹកចិត្តដល់ស្នាដៃរបស់ ខ្ញុំដោយធ្វើការស្នើសុំនិងរៀបចំឲ្យមានការបកប្រែសៀវភៅរបស់ខ្ញុំជាភាសាខ្មែរ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ខ្ញុំក៏មិនអាចបំភ្លេចនូវគុណូបការៈរបស់លោក អូលីវីយេ ប៊ែនីញ៉េរ (Olivier Bernier) អនុប្រធានមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សាផងដែរ។ ប្រសិនបើពុំមានគាត់ទេការបកប្រែសៀវភៅនេះនឹងពុំអាចលេចចេញជារូបរាងបានឡើយ ។ ខ្ញុំក៏សូមថ្លែងអំណរគុណដល់លោក ម៉ៃឃើល ស៊ូលីវ៉ាន់ (Michael Sullivan) នាយកមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សាដែលបានខ្នះខ្នែងបញ្ចូលគម្រោងបកប្រែនេះទៅក្នុងបេសកកម្មផ្សព្វផ្សាយចំណេះដឹងរបស់មជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សាដល់បញ្ញវន្តនិងយុវជនខ្មែរ ។ ប៉ុន្តែខ្ញុំសូមបញ្ជាក់ថារាល់កំហុសខុសឆ្គងទាំងឡាយដែលមាននៅក្នុងសៀវភៅនេះ ខ្ញុំគឺជាអ្នកទទួលខុសត្រូវតែម្នាក់គត់។

សៀវភៅនេះផ្តោតជាសំខាន់ទៅលើព្រឹត្តិការណ៍កើតមានឡើងនៅក្នុងអំឡុងពេល៥ឆ្នាំដែលខ្ញុំមានវត្តមាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ក្នុងនាមជាមន្ត្រីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ។ នៅក្នុងអំឡុងពេលនោះដំបូងឡើយខ្ញុំបានបំរើការជានាយកប្រចាំខេត្តសៀមរាបនៅក្នុងសម័យអ៊ុនតាក់ពីចន្លោះឆ្នាំ១៩៩២-១៩៩៣ដើម្បីបំពេញបេសកកម្មអនុវត្តនូវកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសដែលក្នុងនោះពួកយើងក៏ត្រូវធ្វើយ៉ាងណាបង្កើតឲ្យមានការបោះឆ្នោតដោយសេរីនិងយុត្តិធម៌នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាផងដែរ។ បន្ទាប់ពីនោះមក ខ្ញុំក៏បានធ្វើការងារជាអ្នកតំណាងរបស់លោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិប្រចាំនៅប្រទេសកម្ពុជាអំឡុងឆ្នាំ ១៩៩៤-១៩៩៧ ។

គឺចាប់តាំងពីពេលនោះមក នយោបាយប្រទេសកម្ពុជាបានវិវត្តទៅជាមានស្ថិរភាពសារជាថ្មី និងទទួលបានការទុកចិត្តពីសហគមន៍ប្រទេសផ្តល់ជំនួយដែលខិតខំប្រឹងប្រែងបន្តផ្តល់ជំនួយសំខាន់ៗ កាន់តែច្រើនឡើងៗដល់ប្រទេសកម្ពុជា។ ប្រាក់ជំនួយបូកផ្សំនឹងការវិនិយោគទុនទាំងអ្នករកស៊ីក្នុងស្រុកនិងបរទេស និងចំនួនភ្ញៀវទេសចរដែលបានមកទស្សនាប្រាសាទអង្គរវត្តកាន់តែច្រើនឡើងៗផងនោះ បានធ្វើឲ្យប្រទេសកម្ពុជាមានកំណើនសេដ្ឋកិច្ចគួរឲ្យកត់សម្គាល់ក្នុងអំឡុងពេល១០ឆ្នាំចុងក្រោយនេះ ពោលគឺកើនឡើងចាប់ពី៧%ដល់១៣%។ ជាការពិតណាស់សព្វថ្ងៃនេះ ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវគេចាត់ថ្នាក់នៅក្នុងក្រុមប្រទេសអាស៊ីដែលមានកំណើនសេដ្ឋកិច្ចខ្ពស់រួចបាត់ទៅហើយ ។ប្រជាជនកម្ពុជាជាង៥០%សព្វថ្ងៃបានចាប់កំណើតបន្ទាប់ពីពួកខ្មែរក្រហមត្រូវកងកម្លាំងយោធាវៀតណាមនិងកងកម្លាំងរណសិរ្សសង្គ្រោះជាតិកម្ពុជាបណ្តេញចេញពីអំណាចនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៧៩។

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 13

ការកាត់ទោសនៅថ្ងៃទី២៦ខែកក្កដាឆ្នាំ២០១០របស់កាំង ហ្គេចអ៊ាវ ហៅឌុចអតីតមេគុក «ស២១» ដែលជាមណ្ឌលឃុំឃាំងសំខាន់បំផុតរបស់ខ្មែរក្រហមពីបទឧក្រិដ្ឋកម្មមនុស្សជាតិនិងបទរំលោភយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរលើអនុសញ្ញាក្រុងហ្សឺណែវឆ្នាំ១៩៤៩ដែលបានធ្វើឲ្យមានការចាប់អារម្មណ៍សារជាថ្មីម្តងទៀតពីសំណាក់អ្នកសារព័ត៌មានអន្តរជាតិមកលើប្រទេសកម្ពុជា (យ៉ាងហោចណាស់ក្នុងមួយរយៈពេលខ្លីដែរ)។ សាលក្រមរបស់សាលាកាត់ក្តីខ្មែរក្រហមដែលបានទទួលការឧបត្ថម្ភគាំទ្រពីអង្គការសហប្រជាជាតិគឺមានសារៈសំខាន់ណាស់ ។ បន្ទាប់ពីពួកខ្មែរក្រហមត្រូវបានបណ្តេញចេញពីអំណាចអស់រយៈពេល៣០ឆ្នាំមកនេះគឺជាលើកដំបូងហើយ ដែល មន្ត្រីសំខាន់របស់ខ្មែរក្រហមរូបនេះត្រូវគេនាំយកមកកាត់ក្តីឲ្យទទួលខុសត្រូវលើបទឧក្រិដ្ឋដ៏ឃោរឃៅដែលខ្លួនបានប្រព្រឹត្តនៅក្នុងរបបខ្មែរក្រហម ។ នៅឆ្នាំក្រោយនេះ គេនឹងដំណើរការកាត់ក្តីសំណុំរឿងករណី០០២បន្តទៀតដែលក្នុងនោះមេដឹកនាំខ្មែរក្រហមជាន់ខ្ពស់ដែលនៅរស់រានមានជីវិតចំនួនបួនរូបទៀតនឹងត្រូវគេយកមកកាត់ទោសផងដែរ ក្នុងនោះរួមមានលោក នួន ជា លោកអៀង សារី លោកស្រី អៀង ធារិទ្ធនិងលោកខៀវ សំផន ។

ប៉ុន្តែយើងអាចមានចម្ងល់ថាតើមូលហេតុអ្វីបានជាការកាត់ក្តីនេះបានពន្យារពេលរហូតដល់៣០ឆ្នាំ? ជាការពិត ជារឿយៗ នៅក្នុងសារព័ត៌មានអន្តរជាតិ សកម្មភាពរបស់បរទេសក្នុងការបង្កសោកនាដកម្មដល់ប្រជាជនកម្ពុជាមិនត្រូវបានគេយកមកលាតត្រដាង ឬ យកមកបរិយាយជាសាធារណៈទេ។ មិនត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះ ឥឡូវនេះ ពួកគេស្ទើរតែទាំងអស់គ្នាបានថ្លែងថាការបណ្តេញរបបខ្មែរក្រហមចេញដោយកងទ័ពវៀតណាមនៅខែមករាឆ្នាំ១៩៧៩ បានបង្កឲ្យមាន«សង្គ្រាមស៊ីវិល១០ឆ្នាំ»បន្តទៅទៀត។ ប៉ុន្តែ ដូចដែលខ្ញុំបានលើកបង្ហាញនៅក្នុងជំពូកទី២ អញ្ចឹង អ្វីដែលពួកគេខកខានមិនបានរាយការណ៍នោះគឺសង្គ្រាមស៊ីវិលនេះភាគច្រើនមិនមែនកើតឡើងដោយសារបញ្ហាដែលកើតមាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានោះទេ ប៉ុន្តែកើតឡើងនៅឯក្រុងញូយ៉កដែលមានចម្ងាយ ឆ្ងាយពីប្រទេសកម្ពុជារាប់ពាន់គីឡូម៉ែត្រឯណោះទៅវិញ។ ដោយមានការនាំមុខពីសម្នាក់សហរដ្ឋអាមេរិកនិងប្រទេសចិនរយៈពេល ១១ ឆ្នាំ បន្ទាប់ពីរបបខ្មែរក្រហមបានដួលរលំទៅ អង្គការសហប្រជាជាតិនៅតែបន្តទទួលស្គាល់របបខ្មែរក្រហមថាជារដ្ឋាភិបាលស្របច្បាប់របស់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាដដែល បើទោះបីជាពេលនោះរបបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជាបានគ្រប់គ្រងលើផ្ទៃប្រទេសស្ទើរតែ៩០%ទៅហើយក្តី ។

នៅក្នុងស្ថានភាពបែបនេះ សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជាដែលជារដ្ឋាភិបាលពិតប្រាកដនៅក្រុងភ្នំពេញត្រូវគេដាក់ឲ្យនៅឯកោ គ្មាននរណារាប់រកសូម្បីតែក្នុងផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចឬនយោបាយ។ ចំណែកឯពួកខ្មែរក្រហមនិងក្រុមបក្សសម្ព័ន្ធរបស់ពួកគេគឺគណបក្ស FUNCINPEC (ហ៊្វុនស៊ិនប៉ិច) និងគណបក្ស KPNLFវិញបែរជាបានទទួលការបំពាក់អាវុធនិងការពង្រឹងសមត្ថភាពនៅតាមព្រំដែនថៃពីសំណាក់ប្រទេសចិននិងប្រទេសលោកខាងលិចទៅវិញ។ ទង្វើបែបនេះហើយគឺជាការជម្រុញឲ្យមាននូវអ្វីដែលពួកគេហៅថា«សង្គ្រាមស៊ីវិល»ប្រឆាំងទៅនឹងរដ្ឋាភិបាលក្រុងភ្នំពេញ។

បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមត្រជាក់បានបញ្ចប់ទៅ ភាគីទាំងអស់បានចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពក្រុងប៉ារីស នៅខែតុលាឆ្នាំ១៩៩១ ក្នុងគោលបំណងស្វែងរកនូវសុខសន្តិភាពមួយជូនដល់ប្រទេសកម្ពុជា។ ប៉ុន្តែជាសំណាងអាក្រក់ ដោយសារនៅមានបញ្ហាជាច្រើនបានបន្សល់ទុកនៅពុំទាន់បាន

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 14

ដោះស្រាយចប់កាលពីទសវត្សន៍មុននោះ កិច្ចព្រមព្រៀងនេះបានធ្វើឲ្យមានកំហុសយ៉ាងហោចណាស់ក៏ពីរដែរ ។ ទី១តាមកិច្ចព្រមព្រៀង ពួកខ្មែរក្រហមត្រូវតែមានតួនាទីស្របច្បាប់ក្នុងឆាកនយោបាយនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។ ដូច្នេះ ពួកគេត្រូវតែទទួលបាននូវការផ្សះផ្សាដោយពុំតម្រូវឲ្យមានការកាត់ទោសកំហុសអ្វីដែលពួកគេបានប្រព្រឹត្តកន្លងមកទេ ។ ចំនុចទីពីរ កិច្ចព្រមព្រៀងបានបន្ទយនូវឋានៈរបស់រដ្ឋកម្ពុជា (ពីអតីតកាលមានឈ្មោះថាសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា) ដែលជារដ្ឋាភិបាលគ្រប់គ្រងប្រទេសកម្ពុជាអស់រយៈពេល១១ឆ្នាំមកហើយនោះ ឲ្យមកនៅត្រឹមតែជារចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលមួយក្នុងចំណោមរចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលទាំង៤ដែលមាននៅពេលនោះតែប៉ុណ្ណោះ។

ដូចដែលខ្ញុំបានរៀបរាប់នៅក្នុងផ្នែកទី១នៃសៀវភៅនេះអញ្ចឹង ដោយសារតែកំហុសនៅក្នុងកិច្ចព្រមព្រៀង ដែលអ៊ុនតាក់មានតួនាទីក្នុងការចុះអនុវត្តកិច្ចព្រមព្រៀងនេះបានទទួលការបរាជ័យតាំងពីដំណាក់កាលដំបូងដោយសារតែនៅមានភាគីជម្លោះជាច្រើនគ្រប់គ្រងតំបន់ផ្សេងៗពីគ្នា ការមានសេចក្ដីសង្ឃឹមហួសពីការពិតជាក់ស្ដែង ការខ្វះបទពិសោធន៍ និងភាពរឹងរូសរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ និងការដែលមានអ្នកនយោបាយជាច្រើនពោរពេញទៅដោយភាពមន្ទិលសង្ស័យមិនទុកចិត្តគ្នាទៅវិញទៅមក ។ ខ្ញុំលើកឧទាហរណ៍មួយមកនិយាយឲ្យកាន់តែច្បាស់ទៀតទាក់ទងនឹង អ៊ុនតាក់ៗ ជាការពិត ពួកគេត្រូវមានតួនាទីត្រួតពិនិត្យគ្រប់គ្រងលើប្រទេសកម្ពុជាជាប្រចាំ ប៉ុន្តែការងារនេះគឺជាការងារមួយដ៏លំបាកបំផុតសម្រាប់ពួកគេដោយសារតែពួកគេជាអ្នកដែលស្ទើរតែមិនដឹងអ្វីសោះពីប្រទេសនេះ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ពួកគេក៏មានបទពិសោធន៍តិចតួច ជាមួយនឹងការងាររបៀបនេះ ហើយនិងមិនសូវមានអ្នកចេះភាសាខ្មែរផងដែរ ។ ដោយដឹងថាអ៊ុនតាក់គ្រាន់តែជាខ្លាក្រដាសនោះ ពួកខ្មែរក្រហមបានរំលោភរាល់នៃកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ហើយនៅតែរួចខ្លួន បន្ទាប់ពីអ៊ុនតាក់បានចាកចេញ ។ ដូច្នេះហើយ ពួកគេបានទទួលនូវឱកាសជាលើកទីពីរក្នុងការបង្កការរំខានដល់ប្រជាជននិងរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាដែលទើបតែនឹងប្រសូតចេញពីការបោះឆ្នោតៗ លើសពីនេះទៀត ការយកខ្មែរក្រហមមកកាត់ទោសក៏ពួកមហាអំណាចនៅក្រុងញូយ៉កពុំដែលបានគិតគូរទាល់តែសោះឡើយ។

នៅផ្នែកទី២ នៃសៀវភៅនេះ បានរៀបរាប់នូវរឿងរ៉ាវដែលខ្ញុំបានឃើញផ្ទាល់ភ្នែកនៅក្នុងអំឡុងឆ្នាំ១៩៩៤-១៩៩៧ នៅពេលដែលខ្ញុំបំពេញការងារជាអ្នកតំណាងនយោបាយរបស់អគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិនៅប្រទេសកម្ពុជាៗ ខ្ញុំបានមើលឃើញដោយផ្ទាល់នូវការប្រេះឆារបស់រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាដែលទើបតែប្រសូតចេញពីការបោះឆ្នោតថ្មីៗហើយនិងភាពតានតឹងដែលកាន់តែកើនខ្លាំងឡើងៗរវាងនាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីររូបជាពិសេសភាពតានតឹងនេះបានឡើងដល់កម្រិតកំពូលរហូតដល់មានការប្រយុទ្ធគ្នានៅថ្ងៃទី៥-៧កក្កដាឆ្នាំ១៩៩៧ដែលផុតបន្ថែមដោយការគម្រាមកំហែងជាបន្តពីការកកើតឡើងវិញនូវឧទ្ទាមខ្មែរក្រហមៗ

ចុងបញ្ចប់ នៅខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៩៧ ដោយសារមានការជម្រុញយ៉ាងខ្លាំងពីលោកថូម៉ាស់ ហ៊ែម៉ាប៊ឺគ (Thomas Hammarberg) អ្នកតំណាងពិសេសខាងផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សនៅកម្ពុជារបស់អគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីររូបក៏បានចុះហត្ថលេខាលើលិខិតមួយស្នើសុំជំនួយពីអង្គការសហប្រជាជាតិក្នុងការយកមេដឹកនាំសំខាន់ៗរបស់ខ្មែរក្រហមមកកាត់ទោសៗ ជាចុងក្រោយ ការ

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread chel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 15

ចរចាដែលចំណាយពេលយ៉ាងយូរលើការស្នើសុំនេះ រវាងអង្គការសហប្រជាជាតិនិងរាជរដ្ឋាភិបាលប្រទេសកម្ពុជាក៏បានហុចផលជាផ្លែផ្កាដោយបង្កើតឲ្យមានសាលាកាត់ក្តីខ្មែរក្រហម។

ខ្ញុំនៅតែធ្វើដំណើរមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជាពីពីរទៅបីដងក្នុងមួយឆ្នាំដើម្បីបំពេញតួនាទីជាទីប្រឹក្សាដល់មូលនិធិសមធម៌ឯកជនមួយដែលមានឈ្មោះថា លីអូប៉ាត ខេមបូឌា (Leopard Cambodia) និងជាក្រុមប្រឹក្សាភិបាលនៃមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សា។ សព្វថ្ងៃនេះ ប្រទេសកម្ពុជាបានទាក់ទាញអារម្មណ៍ និងបេះដូងរបស់ខ្ញុំកាន់តែច្រើនឡើងថែមទៀត នៅពេលដែលខ្ញុំបានឃើញផ្លូវដែលក្មេងៗជំនាន់ក្រោយកំពុងតែដើរឆ្ពោះទៅរកអនាគតមួយដែលគេមិនអាចស្រមើស្រមៃដល់កាលពីប៉ុន្មានឆ្នាំមុននោះ។ យុវជនកម្ពុជាកំពុងតែមមាញឹកក្នុងការគិតគូរអំពីមុខរបរវិជ្ជាជីវៈរបស់ខ្លួន និងធ្វើយ៉ាងណាទើបធ្វើឲ្យគេប្រលងជាប់ ប៉ុន្តែពួកគេមានការយកចិត្តទុកដាក់តិចតួចលើការកាត់ទោសមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម។ ដូច្នេះហើយ បន្ទាប់ពីការពន្យារពេល៣០ឆ្នាំ ទីបំផុតខណៈពេលដែលសាលាក្តីខ្មែរក្រហមបានចាប់ផ្តើមផ្តល់នូវយុត្តិធម៌មួយបែបដែលបានដាក់ទោសទណ្ឌដល់ជនឧក្រិដ្ឋ សាលាក្តីនេះប្រហែលជាធ្វើឲ្យប្រជាជនកម្ពុជាភាគច្រើនពុំបានទទួលនូវយុត្តិធម៌មួយដែលអាចជួយសម្រាលជីវភាពនិងស្ថានភាពផ្លូវចិត្តដល់ជនរងគ្រោះនោះទេ។ ជាការពិតណាស់ យុត្តិធម៌របៀបនេះក៏មានសារៈសំខាន់ខ្លាំងណាស់ដែរ ព្រោះវាជាយុត្តិធម៌មួយដែល ជួយជម្រុញឲ្យមានការស្វែងរកការពិត ការអត់ឱន ការអត់ធ្មត់ និងការផ្សះផ្សាតាមរយៈមធ្យោបាយមួយដែលមានប្រសិទ្ធភាពនិងការចំណាយតិចជាងសាលាកាត់ក្តីសព្វថ្ងៃដែលសម្បូរទៅដោយបញ្ហាចម្រូងចម្រាសនិងចំណាយអស់ថវិកាជាច្រើន។

ដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹងបញ្ហាដែលបានលើកនៅខាងលើនេះដែរ មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាក៏បានដើរតួនាទីដ៏គួរឲ្យកោតសរសើរ។ ក្រៅពីផ្តល់នូវការសិក្សាស្រាវជ្រាវសំខាន់ៗដល់សាលាក្តីខ្មែរក្រហមហើយ នៅពេលថ្មីៗនេះ មជ្ឈមណ្ឌលនេះក៏បានបោះពុម្ពសៀវភៅមេរៀនស្តីពីប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរក្រហមដែលនឹងត្រូវយកទៅដាក់បង្រៀនអំពីរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យនៅតាមសាលាទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា។ លើសពីនេះទៅទៀត ដោយមានកិច្ចសហប្រតិបត្តិការជាមួយនិងក្រសួងអប់រំ យុវជននិងកីឡា មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជាកំពុងរៀបចំដាក់ផ្ទាំងពាក្យស្លោកអប់រំឲ្យមានការចងចាំនូវមេរៀនដ៏ជូរចត់ដែលបានមកពីរបបប្រល័យពូជសាសន៍នៅតាមវិទ្យាល័យចំនួន១៧០០ក្នុងប្រទេសកម្ពុជាផងដែរ។

ដូច្នេះ ដើម្បីចូលរួមចំណែកក្នុងការងារនេះ ខ្ញុំសង្ឃឹមថាការបោះពុម្ពសៀវភៅរបស់ខ្ញុំជាភាសាខ្មែរដោយមជ្ឈមណ្ឌលខេមរសិក្សានឹងក្លាយទៅជាវិភាគទានមួយទៀតដើម្បីជួយអប់រំដល់យុវជននិងបញ្ញវន្តកម្ពុជាអំពីរឿងរ៉ាវដែលបានកើតឡើងនៅក្នុងសម័យក្រោយរបបប្រល័យពូជសាសន៍ខ្មែរក្រហម។

បេន្នី វីដ្យូណូ (Benny Widyono)
ញូយ៉ក ខែមករា ឆ្នាំ ២០១១

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 16

សេចក្ដីផ្ដើម

សម្លឹងមើលទៅអតីតកាលវិញក្នុងសម័យអន្តរាគមន៍របស់អង្គការសហប្រជាជាតិនៅប្រទេសកម្ពុជាដែលគេតែងឲ្យឈ្មោះថា**«សម័យអ៊ុនតាក់»**នោះ ពេលនោះខ្ញុំបាទបានទទួលតំណែងជាប្រធានក្រុមលេខាធិការនៃភាគីរដ្ឋកម្ពុជាក្នុង**«ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាជាតិ»**ឬអេសអិនស៊ី ។ ក្រោយការបោះឆ្នោតពោរ-ពេញដោយភាពចម្រូងចម្រាស់នាឆ្នាំ១៩៩៣មក យើងបានឃើញនូវភាពគម្ពីរនិយមក៏ដូចជាភាពលំអៀងរបស់មនុស្សមួយចំនួនដែលគេបានសន្មតជា**«អ្នកមានឯកទេសផ្នែកប្រទេសកម្ពុជា»** ជា**«នយោបាយវិទូ»**ឬជា**«អ្នកអព្យាក្រឹត្យ»** នៅតែបន្តជះឥទ្ធិពលរហូតដល់បច្ចុប្បន្ននេះ។

ដំបូងបង្អស់គេតែងនិយាយពីកម្រិតហិង្សា**«យ៉ាងខ្ពស់»**នៅក្នុងរយៈពេលបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ ហើយគេពន្យល់ថា**«មកពីប្រទេសកម្ពុជាមិនដែលមានលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ»**តែនៅពេលដែលមានប្រជាជនជាង៩០ភាគរយចូលរួមបោះឆ្នោត គេទូងស្គរអួតពីជោគជ័យរបស់អ៊ុនតាក់ដែល**«ការពារប្រជាជនមិនឲ្យខ្លាចការគំរាមកំហែង»**។ លុះដល់ប្រធានអ៊ុនតាក់គឺឯកឧត្តម អាកាស៊ីទទួលបរាជ័យនៅបូស្នៀគេចោទថានោះមកពីគ្មានការសហការរបស់អាផ្ទាធរនៅទីនោះ...

នៅពេលដែលមានការផ្ទុះសង្គ្រាមក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញនាថ្ងៃ៥-៦មិថុនា១៩៩៧ ពួកអ្នកគម្ពីរនិយមក៏បានលើកពីក្បួនរបស់ពួកគេដែលថា**«រកស៊ីជាមួយពួកកុម្មុយនីស្តគឺពិតជាមិនបានសុខជាដាច់ខាត»**។ ហេតុនេះ ថ្វីត្បិតតែសម្ដេចហ៊ុន សែនគឺជាមនុស្សដែលពីពេលមុនត្រូវគេចាត់ទុកថាជាមនុស្សដែលអនុវត្តកំណែទម្រង់យ៉ាងមោះមុត និងជាស្ថាបនិកកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសយ៉ាងណាក្ដី ក៏ត្រូវអ្នកទាំងនោះទម្លាក់កំហុសទាំងអស់ទៅលើរូបលោក ក្នុងខណៈពេលដែលពួកគេមិនបានយល់អ្វីសោះពីតថភាពនៅក្នុងកម្ពុជានាពេលនោះ។

តាមពិតទៅ ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ១៩៩៣ដែលពួកគម្ពីរនិយមបស្ចិមប្រទេសសម្លឹងមើលថាជាការប្រកួតប្រជែងរវាងគណបក្សនយោបាយនានាដូចដែលក្បួនគម្ពីរស្ដីពីការបោះឆ្នោតបានរៀបរាប់នោះ ពួកគេបានភ្លេចមើលឃើញថានៅកម្ពុជានេះមិនមែនគ្រាន់តែជាការបោះឆ្នោតដណ្ដើមអំណាចរវាងគណបក្សនយោបាយនានាប៉ុណ្ណោះទេ តែគឺជាការប្រកួតប្រជែងរវាងកម្លាំងពីរក្រុម(រដ្ឋកម្ពុជានិងរដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យដែលមានកម្លាំងខ្មែរក្រហមជាឆ្អឹងខ្នង)ដែលមានរចនាសម្ព័ន្ធយោធារដ្ឋបាលនិងនយោបាយពេញលេញ ហើយដែលបានប្រយុទ្ធស្លាប់រស់ជាមួយគ្នាអស់រយៈកាលមួយសតវត្សមកហើយនោះ។ នៅក្នុងស្ថានភាពដ៏តឹងតែងពេលនោះ ភាពមិនទុកចិត្តគ្នាបានដក់នៅជាប្រចាំក្នុងគ្រប់ភាគី ជ័យជំនះរបស់ភាគីមួយអាចនឹងបង្កការរលត់រលាយភាគីមួយទៀត។ ហេតុនេះហើយភាពមិនទុកចិត្តនៅពេលនោះបានបង្កឡើងជា**ស្ថានភាពហិង្សាមួយដើម្បីដណ្ដើមរស់** ដែលអ្នកមិនយល់ពីស្ថានភាពកម្ពុជាពេលនោះចាត់ទុកជាសញ្ញា**កង្វះប្រពៃណីប្រជាធិបតេយ្យ**ទៅវិញ។

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 17

ជោគជ័យរបស់អ៊ុនតាក់ដែលគេបានអួតយ៉ាងខ្វះខ្វារមិនបានបន្តទទួលបាននៅក្នុងប្រទេសបូស្នៀនាឆ្នាំ១៩៩៥ទេ ហើយលោក អាកាស៊ី ដដែល បានទទួលខុសត្រូវលើភាពបរាជ័យនៃបេសកកម្មស្វែងរកសន្តិភាពរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិៗ ក្នុងពេលនោះដែរ គេបិទភ្នែកមិនព្រមទទួលយកសច្ចភាពមួយនៃកត្តា«**ជោគជ័យ**»របស់អង្គការសហប្រជាជាតិនៅកម្ពុជា ដែលជា**កិច្ចសហការរបស់គណបក្សកាន់អំណាច** គឺគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជាដែលកត្តានេះមិនបានកើតមានឡើងនៅតំបន់បូស្នៀ-ហែរសេកូវីណា (Bosnia-Herzegovina)នោះឡើយៗ

ការចោទព្រឹត្តិការណ៍ផ្ទុះអាវុធថ្ងៃ៥-៦មិថុនា១៩៩៧ថាជារដ្ឋប្រហាររបស់គណបក្សប្រជាជនក៏បានរត់តាមឡូស៊ិចនៃគម្ពីរនិយមដដែលនេះដែរៗ អ្វីដែលគេមិនបានយល់មិនបានដឹងឬក៏បិទភ្នែកមិនព្រមមើលវិវត្តន៍នៃហេតុការណ៍នោះ គឺជាយុទ្ធសាស្ត្ររបស់អ្នកនយោបាយស្ទើរគ្រប់មួយចំនួននៅក្នុងគណបក្សហ៊្វុនស៊ិនប៉ិចដែលចាប់ផ្តើមពីយុទ្ធសាស្ត្រ«**តុល្យភាពកម្លាំង**»នៅក្រោមដំបូលរដ្ឋាភិបាលតែមួយក្នុងតំបន់រដ្ឋបាលតែមួយទៅជាយុទ្ធសាស្ត្រ«**ស្វាអង្គុយលើភ្នំមើលខ្លាពីរខាំគ្នា**»ពោលគឺបម្រើបម្រាស់កម្លាំងខ្មែរក្រហមដើម្បីផ្តួលកម្លាំងរបស់អតីត**រដ្ឋកម្ពុជា** ៗគេអាចស្មានបានថាបើសិនជានៅពេលនោះកម្លាំងរបស់អតីតរដ្ឋកម្ពុជាចាញ់សង្គ្រាមសភាពការណ៍កម្ពុជាប្រហែលជាវិវត្តតាមទិសផ្សេងឆ្ងាយណាស់ព្រោះថាពួកខ្មែរក្រហមពិតជានឹងមិនព្រមដើរតួនៅពីក្រោយឆាកទៀតឡើយៗ

រឿងរ៉ាវទាំងនេះពិតមែនតែមិនមែនជាអំណះអំណាងរបស់លោកបេន្នី វីដ្យូណូ (Benny Widyono) ក្តី ក៏ប៉ុន្តែការរៀបរាប់របស់លោកនឹងអាចឲ្យគេឃើញច្បាស់នូវចន្លោយខ្សែចំណងដ៏ស្មុគស្មាញនៃបញ្ហាកម្ពុជា ៗ លោកបានត្រួសត្រាយក្នុងភាពសាមញ្ញតែច្បាស់លាស់ និងជាខ្សែសង្វាក់នូវអ្វីដែលបានកើតឡើងនាពេលនោះ ហើយសៀវភៅនេះអាចចាត់ទុកថាជាកំណត់ត្រាប្រវត្តិសាស្ត្រមួយប្រកបដោយភាពសត្យានុម័តនិងអាចទុកជាសៀវភៅមេរៀនមួយរបស់កងកម្លាំងរក្សាសន្តិភាពអន្តរជាតិនិងរបស់យន្តការស្វែងរកដំណោះស្រាយជម្លោះនៅក្នុងប្រទេសមួយ ៗ

ខ្ញុំសង្ឃឹមថាសៀវភៅនេះនឹងជួយអោយប្រវត្តិវិទូនិងកូនខ្មែរដែលមិនបានតាមដានសភាព-ការណ៍នយោបាយកម្ពុជាក្នុងពេលនោះ ក៏ដូចជាកូនខ្មែរជំនាន់ក្រោយៗទៀតបានយល់ពីប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់កម្ពុជានិងអាចដកពិសោធន៍ពីទំព័រដ៏ខ្មៅនៃប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសនេះដើម្បីចៀសអោយផុតពីការវិលត្រឡប់វិញនៃបទពិសោធន៍ដ៏ជូរចត់ដែលបានបំផ្លាញមនុស្សមួយស្រករឲ្យធ្លាក់ក្នុងហាយនភាព ៗ

ខៀវ កាញារីទ្ធ

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread-Rachel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 18

បុព្វកថារបស់លោក បិន យៀរនិន

ព្រះវិហារសាសនាឥស្លាមន័រអាលឥសាន (Noor Al-Ihsan) លាបពណ៌សនៅភាគខាងជើងជាយក្រុងភ្នំពេញគឺជាអាគារមួយក្នុងចំណោមអាគារចំណាស់ជាងគេនៅរាជធានីប្រទេសកម្ពុជា។ នៅពេលទីក្រុង(គេសន្មតថាកសាងឡើងក្នុងឆ្នាំ១៤៣៤) បានប្រារព្ធខួបលើកទី៥៥ នាឆ្នាំ១៩៨៤ មានអាគារបន្តិចបន្តួចតែប៉ុណ្ណោះ ដែលមានអាយុកាលមុនសតវត្សទី១៩។ សញ្ញាជាអក្សរអារ៉ាប់និងខ្មែរនៅលើខ្លោងទ្វារចូលរបស់ព្រះវិហារដ៏ចំណាស់នេះបានបញ្ជាក់ពីកាលបរិច្ឆេទនៃការកសាងព្រះវិហារនេះ គឺនៅឆ្នាំ១៨១៣។ កាលបរិច្ឆេទនេះគឺក្រោយតែប៉ុន្មានឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ បន្ទាប់ពីព្រះបរមរាជវាំងខ្មែរបានផ្លាស់ប្តូរទីតាំងមកពីក្រុងឧដុង្គអតីតរាជធានីចាស់ដែលនៅខាងលើដែនទន្លេ ទៅតាំងនៅក្រុងភ្នំពេញវិញ(ភាគខាងត្បូងនៃក្រុងឧដុង្គ)។ ក្រុងភ្នំពេញនៅពេលនោះមានប្រជាជនរស់នៅរួចជាស្រេចទៅហើយ។ ក្នុងចំណោមប្រជាជនទាំងនោះគឺមានប្រជាជនមួយក្រុមបានបង្កើតសហគមន៍មួយដែលមានឈ្មោះថាសហគមន៍ចាម។ តាមពិតទៅ ពួកគេគឺជាជនភៀសខ្លួនពីតំបន់ក្រោមដែនទន្លេ (នៅក្នុងប្រទេសវៀត-ណាមដែលជាប្រទេសជិតខាងជាប់ជាមួយកម្ពុជាសព្វថ្ងៃ) ដោយសារសង្គ្រាមស៊ីវិលមួយនៅសតវត្សទី១៨។ គួរឲ្យសោកស្តាយ កន្លែងប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏សំខាន់ដែលជនជាតិចាមបានបង្កើតឡើងក្នុងឆ្នាំ១៨១៣ នៅរាជធានី(ទំនើប)របស់ប្រទេសកម្ពុជា ឥឡូវនេះ ត្រូវបានគេកំទេចខ្ទេចខ្ទីអស់ហើយ។ សព្វថ្ងៃនេះគ្មានអ្វីបន្សល់ជាផានពីព្រះវិហារន័រអាលឥសាននោះទៀតទេ។ ព្រះវិហារដ៏ចំណាស់ដែលមានឈ្មោះជាភាសាអារ៉ាប់ប្រែមកថា «ពន្លឺនៃសេចក្តីករុណា»ត្រូវគេយកយានយន្តប៊ុលដូហ្សែរមកឈូសកំទេចចោលនៅក្នុងទស្សវត្សរ៍ឆ្នាំ៩០ដើម្បីកសាងសំណង់ថ្មីភ្លឺផ្លេកតាមស្ថាបត្យកម្មរបស់ពួកមជ្ឈិមបូព៌ា ក្រោមជំនួយឧបត្ថម្ភពីក្រុមជនជាតិគុយវ៉ែតនូវទឹកប្រាក់ចំនួន៧០.០០០ដុល្លារសហរដ្ឋអាមេរិក ក្នុងគោលបំណងលើកស្ទួយឲ្យមានការគោរពជំនឿឥស្លាមដូចគ្នាជាសកលក្នុងរាជាណាចក្រពុទ្ធសាសនា។

សូម្បីតែរបបប្រល័យពូជសាសន៍ប៉ុល ពត ក៏ទុកព្រះវិហារចាមជាប្រវត្តិសាស្ត្រនេះនៅដដែលដែរ។ ប៉ុន្តែការរក្សាទុកព្រះវិហារនេះមិនមែនដោយសារពួកគេមានការគោរពចំពោះសាសនាឥស្លាមនៅប្រទេសកម្ពុជានោះទេ។ នៅពេលដែលខ្ញុំបានមកទស្សនាជាដំបូងនៅព្រះវិហារន័រអាលឥសានក្នុងខែកក្កដាឆ្នាំ១៩៨០ សាសនិកជនឥស្លាមនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាទើបតែចាប់ផ្តើមមានសភាពធូរស្បើយខ្លះៗពីការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញនៅក្នុងរបបប្រល័យពូជសាសន៍ខ្មែរក្រហមដែលបានសម្លាប់សាសនិកជនឥស្លាម១ភាគ៣ ឬប្រហែលជា ១០០.០០០នាក់ក្នុងអំឡុងឆ្នាំ១៩៧៥ដល់១៩៧៩។ ប៉ុន្តែ គួរឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលណាស់ដែលប៉ុល ពតនៅតែអាចមានសិទ្ធិទទួលបានអាសនៈរបស់ប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងអង្គការសហប្រជាជាតិ ដោយសារគេគិតថា«បញ្ហាកម្ពុជា»គឺការឈ្លានពានរបស់វៀតណាមមិនមែនរបបប្រល័យពូជសាសន៍ដែលគេបានបញ្ឈប់ហើយនោះទេ។ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជារដ្ឋាភិបាលថ្មីដែលគាំទ្រ

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread [x]chel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 19

ដោយវៀតណាមមិនមានការទទួលស្គាល់ពីក្រុងញូយ៉កនោះ បានប្រកាសថាប្រជាជនកម្ពុជាទាំងអស់បានទទួលរងនូវការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញពីរបបប្រល័យពូជសាសន៍ ហើយក៏បានព្យាយាមបង្ហាញឲ្យគេមើលឃើញពីជោគវាសនាដ៏កំសត់របស់ជនជាតិភាគតិចដូចជាជនជាតិចាមជាដើម ប៉ុន្តែ ផ្ទុយទៅវិញអ្នកប្រាជ្ញខាងច្បាប់នៅតែមិនយកចិត្តទុកដាក់លើរឿងនេះទេ ។

ចូលមកដល់ឆ្នាំ២០០៧ យើងមានការលំបាកណាស់ក្នុងការគិតស្រមៃថាតើជនរងគ្រោះកម្ពុជាដែលនៅរស់(រួមទាំងជនជាតិចាមផងនោះ)ក្រោកឡើងប្រឆាំងនឹងអ្វី ។ នៅក្នុងអំឡុងឆ្នាំ១៩៨០ និង១៩៨១ មានតែប្រទេសកាន់សាសនាឥស្លាមចំនួនប្រាំមួយប៉ុណ្ណោះ នៅក្នុងចំណោមប្រទេសកាន់សាសនាឥស្លាមទូទាំងពិភពលោក បានបោះឆ្នោតប្រឆាំងនឹងរបបប៉ុល ពត ដែលទាមទារចង់រក្សាទុកអាសនៈកម្ពុជាសម្រាប់ខ្លួននៅអង្គការសហប្រជាជាតិ។ ប្រទេសទាំងនោះរួមមានប្រទេសអាហ្វហ្គានីស្ថាន ប្រទេសអាល់ហ្សេរី ប្រទេសឆាត ប្រទេសលីប៊ី ប្រទេសស៊េរី និងប្រទេសយេម៉ែនខាងត្បូង។ ចំណែកឯរដ្ឋឥស្លាមឬរដ្ឋអារ៉ាប់៦ទៀតពោលគឺរដ្ឋអ៊ីរ៉ង់ អ៊ីរ៉ាក់ ជ័រដាន់ លីបាណន់ ម៉ាលី និងទុយនីស៊ីបានធ្វើអនុបវាទមិនបោះឆ្នោតលើបញ្ហានេះទេនេះប្រហែលដោយសារពួកគេមានភាពស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការទទួលស្គាល់ស្របច្បាប់ចំពោះរបបដែលដួលរលំរួចទៅហើយ (ដោយមិនបាច់និយាយដល់អំពើឧក្រិដ្ឋកម្មប្រល័យពូជសាសន៍ដែលរបបនេះបានធ្វើនោះទេ)។ ប៉ុន្តែ មានប្រទេសកាន់សាសនាឥស្លាមមិនតិចជាង២១ទេ ដែលបានចូលជាសម្ព័ន្ធមិត្តជាមួយនឹងប្រទេសចិន សហរដ្ឋអាមេរិក និងប្រទេសអឺរ៉ុបផ្សេងទៀត(លើកលែងប្រទេសបារាំង ដែលពេលនោះបានធ្វើអនុបវាទ) ក្នុងការអនុញ្ញាតឲ្យអ្នកការទូតរបបខ្មែរក្រហមក្លាយទៅជាអ្នកតំណាងឲ្យជនរងគ្រោះដែលបង្កឡើងដោយរបបពួកគេទៅវិញ។ អ្នកដែលបោះឆ្នោតគាំទ្រការសម្រេចនេះរួមទាំងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី និងម៉ាឡេស៊ី (ជាសមាជិករបស់សមាគមអាស៊ាន) ប្រទេសបារ៉ែន បង់ក្លាដេស ដេប៊ូទី អេហ្ស៊ីប គុយវ៉ែត ម៉ាលដែម៉ូរីតា នៀម៉ូរូកូ នៃជី នៃជីរៀ អូម៉ង់ ប៉ាគីស្ថាន ហ្កាតាសូឌី អារ៉ាប់ប៊ី សេនេហ្កាល់ ស៊ូដង់ សូម៉ាលី ទួគីនិងសហរដ្ឋអារ៉ាប់អេមីរីត ។[1]

នៅក្នុងបរិបទនេះហើយ ដែលជនបរទេសពីរនាក់បានមកសួរសុខទុក្ខអ្នករស់រានមានជីវិតជនជាតិចាមនិងចូលធ្វើការគោរពនៅក្នុងព្រះវិហារនៃអាលឥសានៗ ពេលដែលខ្ញុំដើរចូលទៅក្នុងព្រះវិហារនៅថ្ងៃនោះ (ជាអំឡុងពេលពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ៨០) ខ្ញុំបានឃើញពួកគេអង្គុយពែនភ្នែនលើកន្ទេលក្រាលនៅលើកម្រាលឥដ្ឋអាគារប្រវត្តិសាស្ត្រនោះ ជជែកជាមួយនឹងហាគីមមេដឹកនាំសហគមន៍ចាម និងព្រឹទ្ធាចារ្យដទៃទៀតៗ ប្រាកដណាស់ អ្នករាយការណ៍ជនជាតិឥណ្ឌូនេស៊ីទាំងពីរនាក់នឹងបង្កើតនូវព្រឹត្តិការណ៍អ្វីមួយមិនខានឡើយៗ ប្រសិនបើយើងគិតថាសកម្មភាពរបស់ពួកគេគ្រាន់តែជាការចុះមកជួយសម្រាលដល់ការឈឺចាប់ខ្លោចផ្សារបស់ជនរងគ្រោះជនជាតិចាមក្នុងរយៈពេលខ្លី យើងក៏គួរតែគិតថាសកម្មភាពដដែលនេះក៏បានបង្ហាញពីការបញ្ចប់ភាពឯកោពីសំណាក់អន្តរជាតិផងដែរៗ តាមពិតទៅវត្តមានរបស់អ្នកសារព័ត៌មានល្បីល្បាញពីប្រទេសដែលមានសាសនិកជនឥស្លាមច្រើនជាងគេនៅលើពិភពលោកបានធ្វើឲ្យសម្រេចនូវទំនាក់ទំនងការទូតស្ងាត់ស្ងៀមដ៏តូចមួយដែរៗ អ្នកយកព័ត៌មានជនជាតិឥណ្ឌូនេស៊ីទាំងពីរនាក់គឺជាអ្នកនិពន្ធដ៏ឆ្នើមរបស់សារព័ត៌មានយ៉ាកាតាដ៏ល្បីល្បាញៗ លោកហ្វីគ្រី ជូហ្វ្រីអ្នកកាន់សាសនាឥស្លាមជាតិកំណើតជ្វាគឺជានិពន្ធនាយករងនៃទស្សនាវដ្តីប្រចាំសប្តាហ៍ថិមប៉ូ

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 20

និងលោក សាបាមស្យាគៀន ជាជនជាតិបាតាក(Batak) កាន់សាសនាគ្រិស្តមកពីស៊ូម៉ាត្រាគឺជាអ្នកយកព័ត៌មានដ៏មានកេរ្តិ៍ឈ្មោះរបស់សារព័ត៌មានប្រចាំថ្ងៃ មានឈ្មោះថាស៊ីណាហារាប៉ាន់ (Sinar Hrapan)។ ជាងម្ភៃប្រាំឆ្នាំក្រោយមក ហាគីម អាលី ប៊ិនមូសេបានរំលឹកអំពីសំនួររបស់អ្នកទាំងពីរទាក់ទងនឹងរបបប៉ុល ពត ទាក់ទងនឹងរបៀបដែលខ្មែរក្រហមធ្វើទុក្ខបុកម្នេញចំពោះប្រជាជន និងទាក់ទងនឹងស្ថានភាពរបស់ព្រះវិហារឥស្លាមនៅក្រោយរបបខ្មែរក្រហម ។[២] បន្ទាប់ពីត្រឡប់មកកាន់ក្រុងយ៉ាកាតា លោក សាបាមស្យាគៀនបានធ្វើការរៀបរាប់អំពីទិដ្ឋភាពរបស់ប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងអត្ថបទសារព័ត៌មានរបស់ស៊ីណា ហារាប៉ាន់ក្រោមចំណងជើងថា«មធ្យោបាយដោះស្រាយៈស្បៀងអាហារ សាសនា និងវប្បធម៌(នៅពេលណាដែលសន្តិភាពបានលេចឡើង)» ។[៣]

ការចុះមកធ្វើទស្សនកិច្ចយ៉ាងសាមញ្ញរបស់ជនជាតិឥណ្ឌូនេស៊ីមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជា និងរបាយការណ៍បន្តបន្ទាប់របស់ពួកគេទាក់ទងនឹងស្ថានភាពនៅទីនោះ បានជួយចាប់ផ្តើមធ្វើឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរគោលនយោបាយរដ្ឋការក្រុងយ៉ាកាតាបន្តិចម្តងៗ ដែលត្រូវបានគេបើកកកាយនៅទសវត្សក្រោយៗមកទៀត។ ការផ្លាស់ប្តូរគោលនយោបាយនេះបានជួយឲ្យប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការដោះស្រាយជម្លោះរបស់កម្ពុជានៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ៨០។ កិច្ចការទូតក្រៅផ្លូវការរបស់អ្នកសារព័ត៌មានទាំងពីរក៏ជាគំរូមួយសម្រាប់ ជនរួមជាតិរបស់ពួកគេគឺលោក បេន្ទី វីដ្យូណូដែលជាអ្នកនិពន្ធសៀវភៅនៅក្នុងដៃរបស់អស់លោកអ្នកផងដែរ។ គំរូនេះហើយដែលបានជួយឲ្យគាត់អាចធ្វើការចូលរួមចំណែកយ៉ាងឯករាជ្យដល់អនាគតរបស់ប្រទេសកម្ពុជានាទសវត្សរ៍ឆ្នាំ៩០ ។ តួនាទីប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីនៅក្នុងការស្វែងរកដំណោះស្រាយសម្រាប់ការប្រឈមមុខដាក់គ្នាទាក់ទងនឹងប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងទសវត្សទី៨០ បានផ្តល់នូវទស្សនីយភាពមួយសម្រាប់ការនិពន្ធសៀវភៅនេះ ហើយថែមទាំងបានប្រាប់ឲ្យយើងដឹងនូវកិច្ចការរបស់គាត់ក្នុងនាមជាមន្ត្រីរដ្ឋាភិបាលដែលធ្វើការលើឆាកអន្តរជាតិ និងក្នុងនាមជាមន្ត្រីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ តាមរយៈជីវប្រវត្តិរបស់គាត់ ជាអ្នកមានជំនាញខាងអាស៊ីអាគ្នេយ៍។

រហូតដល់ការដួលរលំរបបផ្តាច់ការរបស់ឯកឧត្តម ស៊ូហាតូ នៅក្នុងឆ្នាំ១៩៩៨ រាល់អ្នកសារព័ត៌មានជាតិឥណ្ឌូនេស៊ីទាំងអស់មិនថាមាននិន្នាការអ្វីទេ គឺត្រូវតែហែលឆ្លងកាត់របបមួយដែលគេមើលឃើញភាគច្រើនថាជារបបឧក្រិដ្ឋកម្ម។ អំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ១៩៦៥ និង១៩៦៦ កងទ័ពរបស់ស៊ូហាតូបានដណ្តើមអំណាចនៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍កាប់សម្លាប់ជនកុំមុយនីស្តដែលជាប់ការសង្ស័យចំនួនជាង៥០០.០០០នាក់ ។ នៅពេលលោក ហ្វីគ្រី ជូហ្វ្រី និងលោកសាបាមស្យាគៀនបានមកទស្សនាប្រទេសកម្ពុជានាទសវត្សឆ្នាំ៨០ កងទ័ពរបស់លោកស៊ូហាតូនៅតែកំពុងបន្តសម្លាប់ជនស្លូតត្រង់ទីម័រខាងកើតដែលប្រឆាំងទៅនឹងការបង្ខំឲ្យពួកគេភ្ជាប់ទឹកដីរបស់ខ្លួនទៅនឹងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ។ គោលនយោបាយរបស់រដ្ឋាភិបាលក្រុងយ៉ាកាតា ក៏ដាក់សម្ពាធមកលើប្រទេសកម្ពុជាឲ្យនៅឯកោ ហើយគាំទ្រពួកខ្មែរក្រហមដែរ។ប៉ុន្តែប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីមិនមែនជាប្រទេសដែលចុះញ៉មនឹងរបបលោកស៊ូហាតូនោះទេ។ ភាពសម្បូរបែបខាងផ្នែកវប្បធម៌រួមទាំង៧០០ភាសា ដែលប្រើប្រាស់ដោយប្រជាជនច្រើនជាងគេរស់នៅលើប្រជុំកោះចំនួន៦ពាន់នោះបានធ្វើឲ្យសាធារណរដ្ឋមួយនេះក្លាយទៅជាសង្គមមួយដ៏ធំ មានជាតិសាសន៍រស់នៅច្រើនប្រកបទៅដោយអក្សរសិល្ប៍ និងប្រពៃណីយ៉ាងសម្បូរបែប ទាក់ទងទៅនឹងការប្របាច់បញ្ចូលគ្នា

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 21

ខាងសាសនា និងការព្រមព្រៀងស្រុះស្រួលគ្នា។[៤] វប្បធម៌ទំនើបរបស់ឥណ្ឌូនេស៊ីក៏បានជម្រុញឱ្យមានអ្នកសារព័ត៌មានអង់អាចជាច្រើនដែលអ្នកខ្លះរហូតដល់ទទួលរងនូវគ្រោះថ្នាក់ពីអ្វីដែលពួកគេបានធ្វើទៀតផង ប៉ុន្តែ ទង្វើទាំងនោះជានិច្ចកាល បានជួយកែប្រែសត្គមជាច្រើន ។ ដូចជាសកម្មភាពដែលស្ថាប័នសារព័ត៌មានទាំងពីរបានបញ្ជូនអ្នករាយការណ៍ទាំងពីររូបមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជាដ៏ឯកោនៅឆ្នាំ១៩៨០អញ្ជឹងៗ ពីរឆ្នាំក្រោយមក របបស៊ូហាតូបានហាមឃាត់ការផ្សព្វផ្សាយរបស់ទស្សនាវដ្តីប្រចាំសប្តាហ៍ថិមប៉ូរបស់លោក ហ្គីត្រី ដូហ្វ្រី និងផ្អាកអាជ្ញាប័ណ្ណមិនឱ្យទស្សនាវដ្តីនេះបោះពុម្ព ប៉ុន្តែក្រោយមកហាក់បីដូចជាមានការបន្ធូរបន្ថយខ្លះ រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៩៤ ទើបសម្រេចលែងផ្តល់អាជ្ញាប័ណ្ណឱ្យតែម្តងៗ នៅឆ្នាំ១៩៨៦ រដ្ឋាភិបាលក្រុងយ៉ាកាតាក៏បានហាមឃាត់ការផ្សាយសារព័ត៌មានស៊ីណា ហារាប៉ាន់របស់លោក សាបាមស្យាគៀនផងដែរៗ ប៉ុន្តែសារព័ត៌មានទាំងពីរនេះបានបង្កើតឡើងវិញភ្លាមៗដោយប្រើឈ្មោះថ្មី ឬក៏ទម្រង់មួយថ្មីទៀត។[៥] ពីឆ្នាំ ១៩៨៣ ដល់ឆ្នាំ ១៩៩១ លោក សាបាមបានធ្វើការជានិពន្ធនាយកស្ថាបនិកនៃសារព័ត៌មានយ៉ាកាតាប៉ុស្តិ៍ ។ ក្រោយមក លោកស៊ូហាតូក៏បានតែងតាំងគាត់ឱ្យទៅធ្វើជាឯកអគ្គរដ្ឋទូតប្រចាំប្រទេសអូស្ត្រាលី ជាកន្លែងដែលគាត់បានធ្វើឱ្យក្រុមអ្នកសារព័ត៌មាននៅក្នុងស្រុកមានភាពរីករាយ ដោយគាត់បានហៅពួកគេយ៉ាងស្និទ្ធស្នាលថា«មនុស្សល្ងង់»នៅក្នុងសន្និសីទសារព័ត៌មានលើកដំបូងរបស់គាត់ៗ

ដំណើរទស្សនកិច្ចជាលក្ខណៈឯកជនរបស់ជនជាតិឥណ្ឌូនេស៊ីទាំងពីរមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជានៅឆ្នាំ១៩៨០ គឺជាការនាំមកនូវអ្វីដែលថ្មីនៅក្នុងប្រទេសដែលទទួលរងនូវវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច និងវិនាសកម្មនៅឡើយ ហើយពេលនោះត្រូវពឹងពាក់ទៅលើជំនួយពីវៀតណាម និងសូវៀតថែមទៀតដើម្បីស្តារប្រទេសឡើងវិញៗ ប៉ុន្តែការវិវត្តទៅរកស្ថានការណ៍ថ្មីមួយទៀតក៏កំពុងតែចាប់ផ្តើមកើតឡើងផងដែរៗ ពីរបីខែមុននោះ គឺនៅក្នុងខែមីនាឆ្នាំ១៩៨០ លោក ស៊ូហាតូបានជួបនឹងនាយករដ្ឋមន្ត្រីម៉ាឡេស៊ីនៅក្រុងកោនតន់ប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ហើយអ្នកទាំងពីរបានសម្រេចបង្កើតនូវ«គោលការណ៍កោនតន់»ៗ មេដឹកនាំឥណ្ឌូនេស៊ីនិងម៉ាឡេស៊ីបានបង្ហាញនូវកង្វល់ទាក់ទងនឹងតួនាទីរបស់សហភាពសូវៀតនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដែលមានប្រទេសវៀតណាមជាសម្ព័ន្ធមិត្ត ប៉ុន្តែ ពួកគេក៏បានមានកង្វល់ដូចគ្នានេះដែរចំពោះតួនាទីរបស់ប្រទេសចិនផងដែរៗ ព្រឹត្តិបត្រសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីបូព៌ា(The FarEastern Economic Review)បានរាយការណ៍ថា ប្រទេសក្នុងតំបន់ភាគច្រើនមានគំនិតដូចគ្នាថា÷ «ដូចដែលគេគិតជាទូទៅអញ្ចឹង ប្រទេសវៀតណាមនឹងដកកងទ័ពចេញ ប្រសិនបើពុំមានជំនួយពីសហភាពសូវៀត ដើម្បីបន្តការឈ្លានពានរបស់ខ្លួនតទៅទៀត និងប្រសិនបើមានការធានាអះអាងពីប្រទេសចិនថា ចិននឹងមិនរំលោភចូលមកប្រទេសកម្ពុជា បន្ទាប់ពីការដកទ័ពវៀតណាមនោះ »ៗ[៦] បើនិយាយឱ្យស្រួលស្តាប់រដ្ឋការក្រុងហាណូយមានការព្រួយបារម្ភសមហេតុផលមួយចំនួនដែលប្រទេសជាច្រើននៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ក៏មើលឃើញដូចគ្នាផងដែរៗ ជាឧទាហរណ៍ទាល់តែឆ្នាំ១៩៩០ ទើបប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីបានចាប់ផ្តើមទំនាក់ទំនងការទូតឡើងវិញជាមួយនឹងប្រទេសចិនបន្ទាប់ពីផ្តាច់ទំនាក់ទំនងគ្នាអស់រយៈពេល២៥ឆ្នាំមកៗ ការព្រួយបារម្ភរបស់ប្រទេសនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ត្រូវបានគេលើកយកមកពិភាក្សានៅក្នុងកិច្ចចរចាជាច្រើនៗ មេបញ្ជាការកងទ័ពរបស់ឥណ្ឌូនេស៊ីគឺលោក បេន្នី មួដានី (Benny Murdani) បានធ្វើដំណើរ

ជាសម្ងាត់ទៅកាន់ក្រុងហាណូយក្នុងឆ្នាំ១៩៨០ និង ឆ្នាំ១៩៨២ ដើម្បីព្យាយាមធ្វើការសម្រុះសម្រួលជម្លោះក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។[៧]

នៅឆ្នាំ១៩៨៣ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសថ្មីរបស់ប្រទេសអូស្ត្រាលីគឺលោកប៊ៀល ហេឌិន (Bill Hayden) បានធ្វើការកំណត់បញ្ហាពីរដែលទាក់ទងនឹងជម្លោះកម្ពុជា÷ការគំរាមកំហែងពីការវិលត្រឡប់មកកាន់អំណាចវិញរបស់របបខ្មែរក្រហម និងតម្រូវការចាំបាច់ក្នុងការឲ្យវៀតណាមដកកងទ័ពចេញពីកម្ពុជា។ លោក ហេឌិន សង្ឃឹមថានឹងជួយសម្របសម្រួលឲ្យមានការពិភាក្សានៅក្នុងតំបន់តាមការជួយជម្រុញពីប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី។ រដ្ឋការយ៉ាកាតាបានដាក់អនុសាសន៍ឲ្យប្រទេសអូស្ត្រាលីផ្តល់ជំនួយដល់រដ្ឋការក្រុងហាណូយ។ បន្ទាប់មកនៅចុងឆ្នាំ១៩៨៣ ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីបានចាប់ផ្តើមនូវអ្វីដែលអ្នកអង្កេតការប្រទេសអូស្ត្រាលីម្នាក់បានហៅថាជា «កិច្ចការចែចូវៀតណាមដ៏គួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍» (a fascinating coat-trailing exercise with Vietnam) ។[៨] នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៨៤ បន្ទាប់ពីលោកមេបញ្ជាការកងទ័ពឥណ្ឌូនេស៊ីបានសម្រេចចិត្តថាលែងធ្វើដំណើរការទូតលាក់លៀមទៅកាន់ប្រទេសវៀតណាមទៀតហើយនោះ គាត់ក៏បានធ្វើដំណើរទស្សនកិច្ចជាផ្លូវការមកកាន់ក្រុងហាណូយវិញ ។ នេះជាដំណើរទស្សនកិច្ចដំបូងគេបង្អស់ក្នុងចំណោមប្រទេសស្ថាបនិកអាស៊ាន។ ដំណើរការនេះបានបន្តធ្វើរហូតអស់រយៈពេលបីឆ្នាំ ។ បន្ទាប់ពីបញ្ចប់ដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់លោកលើកទីបីទៅកាន់ប្រទេសវៀតណាម លោកមេបញ្ជាការកងទ័ពឥណ្ឌូនេស៊ីបានថ្លែងថា រដ្ឋការក្រុងហាណូយមិនបានបង្កការគំរាមកំហែងដល់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ទេ ហើយគាត់ថ្លែងបន្តថាការឈ្លានពានរបស់វៀតណាមចូលមកកម្ពុជាគឺធ្វើឡើងក្នុងគោលបំណងការពារខ្លួនដើម្បី «រក្សានូវទឹកដី និងប្រជាជនរបស់ខ្លួនពីការវាយប្រហារដោយកម្លាំងប្រដាប់អាវុធរបស់ពួកប៉ុលពតតែប៉ុណ្ណោះ ។ ពីរអាទិត្យក្រោយមក លោកជូស៊ុស វ៉ាណាន់ឌី នាយកមជ្ឈមណ្ឌលសិក្សាយុទ្ធសាស្ត្រ និងកិច្ចការអន្តរជាតិរបស់ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី(ជាគ្រឹះស្ថានសាធារណៈ) បានមកចូលរួមក្នុងសិក្ខាសាលារួមគ្នាមួយនៅក្នុងទីក្រុងហាណូយ។ លោកវ៉ាណានឌី បានធ្វើឲ្យអ្នកអង្កេតការណ៍ជាច្រើនរូបមានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំង ដោយគាត់បានធ្វើការកោតសរសើរដល់ «ការប្រយុទ្ធទាមទារឯករាជ្យជាប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់វៀតណាម» ហើយគាត់បានផ្តល់ជាអនុសាសន៍ឲ្យមាន«ការសហការជាមួយវៀតណាមប្រសិនបើខាងភាគីវៀតណាមមានបំណងរួមគ្នាស្វែងរកការសម្រុះសម្រួលមួយដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាជម្លោះនៅកម្ពុជា» ។[៩] បន្ទាប់មកប្រទេសវៀតណាមបានធ្វើការស្នើសុំឲ្យមានចំណងការទូតសារជាថ្មីដែលលោករដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសឥណ្ឌូនេស៊ីគឺលោក ម៉ូស្តា គុសុម៉ាតមាជ្យាបានហៅថា÷ «ជាការបោះជំហានដ៏សំខាន់»។ លោករដ្ឋមន្ត្រីរូបនេះក៏បានធ្វើដំណើរទស្សនកិច្ចពីរដងទៅកាន់រដ្ឋធានីម៉ូស្គូដើម្បីពិភាក្សាពីបញ្ហាប្រទេសកម្ពុជាជាមួយនឹងសហភាពសូវៀត អ្នកគាំទ្ររដ្ឋការក្រុងហាណូយ និងក្រុងភ្នំពេញ។ សូម្បីតែលោករដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសប្រទេសថៃដែលគាំទ្រប្រទេសចិនក៏បានស្វាគមន៍ចំពោះ«ការវិវត្តថ្មី» នៃតួនាទីរបស់រដ្ឋការក្រុងហាណូយដែរ។[១០]

ការកោតសរសើររបស់លោករដ្ឋមន្ត្រីវ៉ាន់ណាន់ឌីចំពោះ«ការប្រយុទ្ធទាមទារឯករាជ្យ» របស់វៀតណាម គឺគ្រាន់តែសំដៅទៅលើមូលហេតុដូចគ្នានឹងអ្វីដែលប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីបានធ្វើការ

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread-Rachel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 23

ទាមទារឯករាជ្យពីពួកអាណានិគមហូឡង់តែប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែ មិនមែនសំដៅទៅលើការក្រោកឡើងបះបោរប្រឆាំងរបស់ជនជាតិទីម័រខាងកើតទៅនឹងការឈ្លានពានរបស់ឥណ្ឌូនេស៊ីនៅពេលនោះទេៗ នៅឆ្នាំ១៩៨៩ ប្រទេសវៀតណាមបានឆ្លើយតបទៅនឹងការអំពាវនាវរបស់រដ្ឋការក្រុងយ៉ាកាតាឲ្យវៀតណាមដកទ័ពចេញពីប្រទេសកម្ពុជា ប៉ុន្តែ ប្រទេសទីម័រខាងកើតត្រូវរង់ចាំមួយទសវត្សរ៍ទៀតសិនមុននឹងប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីបញ្ឈប់នូវការឈ្លានពានដ៏សាហាវយង់ឃ្នងនៅទីនោះៗ

ប៉ុន្តែទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ការធ្វើការទូតថ្នាក់តំបន់ដើម្បីស្វែងរកដំណោះស្រាយចំពោះបញ្ហាកម្ពុជាមានការជួយជ្រោមជ្រែងបន្តិចម្តងៗ នៅឆ្នាំ១៩៨៥ រដ្ឋការក្រុងហាណូយទាមទារឲ្យប្រទេសចិនបញ្ឈប់ការគំរាមកំហែងរបស់ខ្លួនមកលើប្រទេសវៀតណាមជាមុន មុននឹងការដកកងទ័ពវៀតណាមទាំងស្រុងចេញពីប្រទេសកម្ពុជាៗ[១១] លោកហេឌិន.រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសអូស្ត្រាលីបានធ្វើដំណើរទស្សនកិច្ចនៅក្រុងហាណូយក្នុងខែមីនាឆ្នាំ១៩៨៥ ហើយបានទទួលដឹងពីសំណើរបស់វៀតណាមបន្ថែមទៀតៗ សំណើទាំងនេះត្រូវបានលោករដ្ឋមន្ត្រីរូបនេះហៅថាជា«ការរីកចម្រើនដ៏ធំ»ៗ លោក ហេឌិន បានលើកឡើងថាដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់គាត់ «បានទទួលជោគជ័យយ៉ាងខ្លាំងហើយលទ្ធផលនេះនឹងលេចចេញជារូបរាងពិតប្រាកដជាក់ជាពុំខាន»ៗ[១២] លោក ម៉ូស្តា រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសឥណ្ឌូនេស៊ីក៏បានឯកភាពថាមាន «ការរីកចម្រើនដ៏ធំ»នៃតួនាទីរបស់រដ្ឋការក្រុងហាណូយពិតប្រាកដមែនៗ[១៣]

ខណៈពេលធ្វើទស្សនកិច្ចនៅប្រទេសវៀតណាមលោកហេឌិន ក៏បានជួបលោកហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីថ្មីរបស់ប្រទេសកម្ពុជាផងដែរៗ កិច្ចជំនួបនេះបានធ្វើឲ្យលោកហេឌិន.ក្លាយទៅជាមេដឹកនាំដំបូងគេក្នុងចំណោមមេដឹកនាំក្នុងតំបន់ដែលបានជួបជាមួយនិងលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីហ៊ុន សែនៗ លោក ហ៊ុន សែនបានប្រាប់គាត់ថា«យើងត្រៀមខ្លួនជាស្រេចក្នុងការធ្វើសម្បទានដល់សម្តេចនរោត្តម សីហនុ និងអ្នកដទៃទៀត ប្រសិនបើពួកគេយល់ព្រមចូលរួមជាមួយពួកយើងក្នុងការកំចាត់ពួកប៉ុល ពត»ៗ ក្រោយមកលោកហ៊ុន សែន បានប្រកាសថាកងទ័ពវៀតណាមមិនស្ថិតនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជារហូតដល់ឆ្នាំ១៩៩៥ទេពួកគេនឹងដកចេញទាំងស្រុងនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៩០ ឬមុននេះ វាអាស្រ័យទៅលើការព្រមព្រៀងដោះស្រាយជម្លោះនោះៗ

ពេលនោះប្រទេសវៀតណាមគ្រាន់តែទាមទារថាធ្វើយ៉ាងណាមិនឲ្យពួកខ្មែរក្រហមត្រឡប់មកកាន់អំណាចវិញប៉ុណ្ណោះៗ ចំណុចនេះមានន័យថាបញ្ហាប្រទេសកម្ពុជាអាចដោះស្រាយ បានត្រឹមតែនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ៗ ជាពិសេសគឺដោះស្រាយដោយការឲ្យប្រទេសថៃឈប់ផ្តល់កន្លែងជ្រកកោន និងកន្លែងដឹកជញ្ជូនសម្ភារៈសឹក និងការផ្គត់ផ្គង់ដទៃទៀតមកពីប្រទេសចិនព្រោះវាបានជួយធ្វើឲ្យពួកខ្មែរក្រហមនៅតែអាចរស់រាន មានជីវិតៗ ចំណែកឯប្រទេសវៀតណាមវិញគេអាចដោះស្រាយបានដោយដកកងទ័ពរបស់ខ្លួនដែលនៅសេសសល់ចេញពីប្រទេសកម្ពុជាៗ ដូច្នេះការសហការពីខាងភាគីចិនក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហាប្រទេសកម្ពុជាលែងមានសារៈសំខាន់ទៀតហើយៗ ដោយមានការគាំទ្រពីអូស្ត្រាលីផងនោះ ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីបានជួយរៀបចំវេទិកាក្នុងការស្វែងរកដំណោះស្រាយថ្នាក់តំបន់សំរាប់បញ្ហាប្រទេសកម្ពុជាៗ

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Rachel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 24

នៅថ្ងៃទី១០ខែមេសាឆ្នាំ១៩៨៦ព្រឹត្តិបត្រសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីចុងបូព៌ាបានរាយការណ៍ថា នៅក្នុងខែមិថុនា រដ្ឋមន្ត្រីអាស៊ានទាំងឡាយនឹងសម្រេចជាចុងក្រោយនូវ«ផែនទីបង្ហាញផ្លូវដ៏លំអិតសំរាប់ដោះស្រាយបញ្ហាកម្ពុជា»៖

> ផែនទីបង្ហាញផ្លូវដែលបានមកពីការប្រជុំបិទទ្វារបានព្យាយាមបំពេញនូវការទាមទាររបស់វៀតណាមដែលចង់ឲ្យមានការដកកងទ័ពវៀតណាមចេញពីប្រទេសកម្ពុជាត្រូវធ្វើឡើងស្របគ្នាជាមួយនឹងការបញ្ឈប់ការផ្គត់ផ្គង់សព្វាវុធរបស់ចិនទៅដល់ក្រុមចលនាត-ស៊ូខ្មែរ ហើយបន្ទាប់មកត្រូវដាក់កងកម្លាំងរក្សាសន្តិភាពអន្តរជាតិឲ្យឈរជើងនៅតាមព្រំដែនដីគោក និងសមុទ្រ ។ ព្រំដែនសមុទ្រត្រូវបានគេកំណត់ដើម្បីធានាថាវៀតណាម និងចិនមិនអាចបន្តការផ្គត់ផ្គង់នៅខណៈពេលដែលផ្លូវគោកជាច្រើនពីប្រទេសថៃត្រូវបិទបន្ទាប់ពីការដោះស្រាយជម្លោះបានជោគជ័យ ។

ប្រទេសចិន និងរដ្ឋាភិបាលចម្រុះខ្មែរក្រហមបានបដិសេធនូវគំនិតផ្តួចផ្តើមនេះ។ ការប្រជុំរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសអាស៊ាន ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩៨៦ នៅម៉ានីលពុំបានពិភាក្សាលើបញ្ហានេះទេ។ ប៉ុន្តែលោករដ្ឋមន្ត្រី ហេឌិន បានលើកពីបញ្ហាខ្មែរក្រហម។ នៅឯកិច្ចប្រជុំទីក្រុងម៉ានីលគាត់បានធ្វើនូវរឿងថ្មីមួយទៀត នៅពេលគាត់បានស្នើឲ្យបង្កើតនូវសាលាក្តីអន្តរជាតិកាត់ទោសបណ្តាមេដឹកនាំប៉ុលពតពីបទប្រព្រឹត្តអំពើឧក្រិដ្ឋកម្ម។ ដោយការទទួលយកនូវការស្នើរបស់លោក ហ្គ្រេហ្គោរី ស្តេនថុន(Gregory Stanton) ដែលជាមេធាវីអន្តរជាតិម្នាក់ស្ថិតក្នុងដំណើរទស្សនកិច្ចទៅប្រទេសកម្ពុជា នៅពេលនោះនោះ លោក ហេឌិន បានក្លាយទៅជារដ្ឋបុរសដំបូងគេដែលគាំទ្រឲ្យពួកមេដឹកនាំខ្មែរក្រហមត្រូវប្រឈមចំពោះមុខច្បាប់នូវទង្វើរបស់ពួកគេ ពោលគំនិតនេះបានផ្តួចផ្តើមតាំងពីពីរទសវត្សរ៍មុនដំណើរការសាលាក្តីកូនកាត់ កាត់ទោសខ្មែរក្រហមរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ និងកម្ពុជា បានប្រព្រឹត្តទៅនៅឆ្នាំ២០០៦ ទៅទៀត។

ទាក់ទងនឹងបញ្ហាប្រទេសកម្ពុជាដែលបានរៀបរាប់មកនេះ ពួកមេដឹកនាំមហាអំណាចមានគំនិតមិនស្របគ្នានឹងមេដឹកនាំនៅក្នុងតំបន់នោះទេ។ លោករដ្ឋលេខាធិការរបស់អាមេរិក ចច ស្ហុល (George Shulz) បានបដិសេធមិនគាំទ្រគំនិតបង្កើតសាលាក្តីខ្មែរក្រហមនេះទេ។ ឯប្រទេសចិនវិញក៏មិនគាំទ្រដែរ។ ចំពោះលោក បប់ ហរខឺ (Bob Hawke) នាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រទេសអូស្ត្រាលីនិយមអាមេរិករូបនេះក៏បានព្យាយាមដកខ្លួនឲ្យឆ្ងាយចេញពីការស្នើដ៏ត្រឹមត្រូវរបស់រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសរបស់ខ្លួនផងដែរ។ ប៉ុន្តែ ជាគោលការណ៍លោករដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសម៉ាឡេស៊ីបានគាំទ្រដល់សំណើរបស់លោកHayden ភ្លាមៗ ហើយពីរបីអាទិត្យក្រោយមក លោករដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសឥណ្ឌូនេស៊ីក៏បានយល់ស្របផងដែរ.។[១៤] មួយឆ្នាំក្រោយមក លោកម៉ូស្តា ជាថ្មីម្តងទៀតបានធ្វើការគាំទ្រជាសាធារណៈដល់សំណើកាត់ទោសប៉ុល ពតនៅតុលាការពិភពលោកចំពោះបទឧក្រិដ្ឋប្រល័យពូជសាសន៍ដែលពួកគេបានប្រព្រឹត្ត ។[១៥] សូម្បីតែសម្តេចនរោត្តម សីហនុក៏បានដកខ្លួនមួយរយៈចេញពីរដ្ឋាភិបាលចម្រុះខ្មែរក្រហមដែរ។ បន្ទាប់មក ទ្រង់បានជួបជាមួយនឹងលោក ហ៊ុន សែនជាលើកដំបូងនៅខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៨៧

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 25

ហើយបានទទួលយកសំណើរបស់លោក ហ៊ុន សែន ដែលសុំឲ្យទ្រង់ដកអាវុធពីខ្មែរក្រហមទៅជូនរដ្ឋាភិបាលក្រុងប៉េកាំងវិញទៅៗ ប៉ុន្តែ ចិនបដិសេធសំណើនោះ ហើយសម្តេច សីហនុ ក៏បានលុបចោលនូវការចរចាបន្ទាប់ទៀតជាមួយនឹងលោកហ៊ុន សែនៗ

ប៉ុន្តែ ប្រទេសតណ្ហូនេស៊ីនៅតែបន្តគំនិតផ្តួចផ្តើមទំនាក់ទំនងការទូតថ្នាក់តំបន់ស្តីពីបញ្ហាប្រទេសកម្ពុជាខ្លាំងឡើងៗថែមទៀតៗ នៅខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៨៨ កិច្ចប្រជុំយ៉ាកាតាក្រៅផ្លូវការជាលើកដំបូងបានធ្វើនៅរមណីយដ្ឋានលើកំពូលភ្នំផ្កា ឯក្រុងបូហ្គ័រ(Bogor) ដែលចូលរួមដោយអ្នកតំណាងមកពីបណ្តាប្រទេសអាស៊ាន និងប្រទេសនៅតណ្ហូចិន រួមទាំងភាគីខ្មែរទាំងអស់ផងដែរៗ ការប្រជុំនេះបានជួបប្រទះនឹងបញ្ហាលំបាកដ៏ធំ ពោលគឺការបដិសេធពីភាគីខ្មែរក្នុងការជួបចរចាទល់មុខគ្នាៗ ភាគីនីមួយៗនៅតែទទូចទាមទារចូលរួមចរចាតែជាមួយនឹងពួកដែលមានបរទេសគាំទ្រពីក្រោយតែប៉ុណ្ណោះៗ ប្រទេសតណ្ហូនេស៊ីបានជម្នះនូវបញ្ហាទាំងនោះប្រកបដោយភាពវ័យឆ្លាត និងមានជំនាញ ដោយឲ្យរាល់ភាគីខ្មែរដំបូងឡើយជួបនឹងអ្នកគាំទ្រក្រុមនីមួយៗមកពីបណ្តាប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដែលចូលរួមក្នុងសន្និសីទនោះដែរ ៗ

«សេចក្តីថ្លែងការណ៍គាំទ្ររួម» ពីកិច្ចប្រជុំនោះធ្វើឡើងដោយលោក អាលី អាឡាតាស រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសតណ្ហូនេស៊ីថ្មី បានសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើបញ្ហាពីរដែលលោក Hayden បានកំណត់÷ ១) ការដកកងទ័ពវៀតណាម(សន្យាថានឹងធ្វើនៅឆ្នាំ១៩៩០) និង ២) ការរារាំង«មិនឲ្យមានការកើតឡើងវិញនូវគោលនយោបាយ និងការប្រព្រឹត្តអំពើប្រល័យពូជសាសន៍នៃរបបប៉ុលពត» ៗ[១៦] នៅខែមេសា ឆ្នាំ១៩៨៩ វៀតណាមបានសម្រេចដកកងទ័ពមុនការគ្រោងទុក ពោលគឺពួកគេបានដកកងទ័ពរបស់ពួកគេចេញពីប្រទេសកម្ពុជានៅខែកញ្ញាៗ នៅខែបន្ទាប់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និងលោក ហ៊ុន សែន ក៏បានជួបគ្នាសារជាថ្មីម្តងទៀតនៅយ៉ាកាតា ៗ នៅក្នុងជំនួបនោះពួកគេបានធ្វើកិច្ចព្រមព្រៀងទូទៅមួយ ហើយសម្តេចនរោត្តម សីហនុបានមានព្រះឱង្ការថា ទ្រង់ត្រៀមខ្លួនជាស្រេចក្នុងការធ្វើកិច្ចសហការដោយពុំចាំបាច់មានពួកខ្មែរក្រហម ប្រសិនបើពួកគេមិនគោរពតាមនោះៗ[១៧] ប៉ុន្តែទ្រង់បានបដិសេធនូវការសន្យានោះភ្លាមៗបន្ទាប់ពីទ្រង់ចាកចេញពីយ៉ាកាតាៗ

ការប្រជុំក្រៅផ្លូវការនៅយ៉ាកាតាលើកទី៣ នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៩៩០ បានបរាជ័យដោយសារខ្មែរក្រហមបដិសេធមិនប្រើប្រាស់ពាក្យថា «ប្រល័យពូជសាសន៍» នៅក្នុងសេចក្តីថ្លែងការណ៍ផ្លូវការ (communiqué)ចុងក្រោយៗ បើទោះបីជាពាក្យនេះមាននៅក្នុងសេចក្តីថ្លែងការណ៍មុនៗក៏ដោយ ក៏ឥឡូវនេះ ពួកខ្មែរក្រហមបានបដិសេធក្នុងការដាក់បញ្ចូលពាក្យនេះ ដោយទទូចឲ្យលើកឡើងពី «ពួកអន្តោប្រវេសន៍វៀតណាម» នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាវិញ ប៉ុន្តែ ត្រូវបានលោកហ៊ុន សែន និងលោក ង្វៀងកឹថាច់ (Nguyen Co Thach) រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសវៀតណាមជំទាស់ៗ នៅពេលនោះ លោកហ្គារ៉េតអ៊ីវ៉ាន់ (Gareth Evans) រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសអូស្ត្រាលីបានស្នើឲ្យដាក់សញ្ញាសម្គាល់ជារូបផ្កាយនៅក្បែរឃ្លានីមួយៗដែលពុំទាន់មានការយល់ស្របគ្នា ហើយសរសេរជាការពន្យល់ថាពាក្យទាំងនោះពុំទាន់មានការឯកភាពគ្នានៅឡើយទេៗ លោកហ៊ុន សែន និងលោក ថាច់ បានយល់ស្របចំពោះការសម្របសម្រួលនេះៗ ប៉ុន្តែ ពួកខ្មែរក្រហមបានបដិសេធ ហើយការពិភាក្សាចរចាគ្នាក៏បានបញ្ចប់ត្រឹមតែប៉ុណ្ណឹងៗ[១៨] សម្តេច នរោត្តម សីហនុនិងដៃគូប្រឆាំងនឹងពួកកុំម្មុយនីស្តរបស់ទ្រង់គឺលោកសឺន សាន

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread rachel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 26

នៅតែបដិសេធមិនព្រមផ្តាច់ខ្លួនចេញពីពួកខ្មែរក្រហមឡើយ។

ប៉ុន្តែ នៅខណៈពេលនោះស្ថានការណ៍នៅក្នុងតំបន់ក៏កំពុងតែមានការប្រែប្រួលដែរ។ គោលនយោបាយរបស់ប្រទេសថៃដែលជា«ប្រទេសប្រឈមដោយផ្ទាល់(font–line state)» ភាគច្រើនទទួលការគំរាមកំហែងពីការដួលរំបបប៉ុលពតដែលធ្វើឡើងដោយរដ្ឋការក្រុងហាណូយក៏បានផ្លាស់ប្តូរទៅតាមទិសដែលដៅឲ្យដោយប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី និងអូស្ត្រាលីដែរ។ លោក ឆាតិឆៃ ឈុនហាវ៉ាន់ នាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃដំបូងដែលជាប់ដោយការបោះឆ្នោតតាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៦មកនោះ បានឈ្នះឆ្នោតចូលកាន់តំណែងនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៨៨ ហើយបានបន្តគោលនយោបាយថ្មីមកលើប្រទេសកម្ពុជា រហូតដល់ពួកយោធាផ្តាច់ការបានទម្លាក់រដ្ឋាភិបាលរយៈពេលខ្លីរបស់គាត់ នៅឆ្នាំ១៩៩១។ នៅអំឡុងពេលបីឆ្នាំនេះ ដោយមើលឃើញពីប្រយោជន៍ដែលបានមកពីការដកកងទ័ពវៀតណាមចេញពីប្រទេសកម្ពុជាលឿនជាងការគ្រោងទុកនោះ រដ្ឋការក្រុងបាងកកបានបង្កើតទំនាក់ទំនងកាន់តែជិតស្និទ្ធជាមួយនឹងរដ្ឋការក្រុងហាណូយ និងភ្នំពេញដោយសង្ឃឹមថានិងធ្វើឲ្យឥណ្ឌូចិនត្រឡប់ពី «សមរភូមិសង្គ្រាមទៅជាកន្លែងធ្វើជំនួញដួញដូរនឹងគ្នាវិញ»។ នៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍បញ្ហាកម្ពុជាគឺជារឿងរ៉ាវដ៏ធំដែលធ្វើឲ្យតំបន់ទាំងមូលមានការបែកខ្ញែក ហើយក៏ធ្វើឲ្យមានការខិតខំបង្កើតឲ្យមានការជួយជ្រោមជ្រែងពីក្នុងតំបន់ដើម្បីស្វែងរកដំណោះស្រាយលើបញ្ហាកម្ពុជាផងដែរ។[១៩] ការសម្រេចរួមគ្នានៅក្នុងការប្រជុំជាច្រើននៅឥណ្ឌូនេស៊ី និងកន្លែងផ្សេងទៀតជាធម្មតាមានទំនោរគាំទ្រដំណោះស្រាយដែលទាត់ចោលនូវការដាក់ពង្រាយកងទ័ពវៀតណាមនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងពួកខ្មែរក្រហម(នេះជាអ្វីដែលរដ្ឋការក្រុងហាណូយស្វាគមន៍)។

ផែនការឆ្នាំ១៩៩១ របស់អង្គការសហប្រជាជាតិដែលជាផែនការចុងក្រោយនោះនៅតែផ្តោតការយកចិត្តទុកដាក់ដល់ការជំទាស់របស់ចិននិងសហរដ្ឋអាមេរិកដែលប្រឆាំងទៅនឹងការទាត់ចោលពួកខ្មែរក្រហម ប៉ុន្តែប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីរួមជាមួយនឹងប្រទេសអូស្ត្រាលី និងថៃផងនោះ បានព្យាយាមបំពេញនូវការងារការទូតដ៏លំបាកនេះដើម្បីស្វះស្វែងរកនូវការសម្រុះសម្រួលថ្នាក់តំបន់ និងការព្រមព្រៀងគ្នាដោះស្រាយបញ្ហាកម្ពុជាប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព។ បើទោះបីជាមានការបំពេញតួនាទីខុសគ្នាក្តី ក៏មត៌កដ៏សំខាន់របស់ឥណ្ឌូនេស៊ីបានបន្តរហូតមកដល់ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ៩០ នៅពេលដែលលោកបេន្ទី បានបំពេញតួនាទីដ៏ឯករាជ្យជាមន្ត្រីរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិនៅប្រទេសកម្ពុជា។ តួនាទីទាំងនោះមានរៀបរាប់យ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងសៀវភៅកំណត់ត្រាជាប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់គាត់ដែលមាននៅក្នុងដៃរបស់អស់លោក-លោកស្រី។ ខ្ញុំសង្ឃឹមថាការយកចិត្តទុកដាក់ពីថ្នាក់តំបន់ចំពោះសន្តិភាពនិងការអភិវឌ្ឍរបស់ប្រទេសកម្ពុជាជាចុងក្រោយ នឹងជម្នះលើផលប៉ះពាល់ទាំងឡាយដែលបណ្តាលមកពីរបបប្រល័យពូជសាសន៍ និងសកម្មភាពនយោបាយរបស់ពួកមហាអំណាច។

បើទោះបីជាព្រះវិហារនរ៍អាលតសានត្រូវគេបំផ្លាញខ្ទេចខ្ទីហើយក្តី ព្រះវិហារនេះបានដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការធ្វើឲ្យគេបានយល់ដឹងពីប្រទេសកម្ពុជា និងសហគមន៍ជនជាតិភាគតិចចាមនៅកម្ពុជា។ គឺនៅក្នុងព្រះវិហារនេះហើយដែលអ្នកសារព័ត៌មានដ៏សំខាន់របស់ឥណ្ឌូនេស៊ីដំបូង បានជួបជាមួយនឹងមេដឹកនាំសាសនិកជនឥស្លាមដែលបានរួចពីសេចក្តីស្លាប់។ នៅទីនោះហើយដែលជនជាតិចាមបានចាប់ផ្តើមបញ្ចេញសម្លេងឲ្យពិភពឥស្លាមបានឮ ហើយជួយជម្រុញឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរកា-

រយល់ដឹង នៅក្នុងតំបន់ និងចុងក្រោយនៅលើពិភពលោកទាំងមូលអំពីឧក្រិដ្ឋកម្មប្រល័យពូជសាសន៍របស់ខ្មែរក្រហម។ «ពន្លឺនៃសេចក្តីករុណា» អាចចែងចាំងបានជាលើកចុងក្រោយតែក្នុងកំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ៨០ប៉ុណ្ណោះ។ ចំណែកឯព្រះវិហារថ្មីមានពន្លឺភ្លឺផ្លេកដែលគេសាងសង់ជំនួស និងដាក់ឈ្មោះដូចព្រះវិហារចាស់ នឹងជួយសាសនិកជនឥស្លាមនៅកម្ពុជាយ៉ាងដូចម្តេចនោះ គឺជាសំណួរមួយផ្សេងទៀត។ ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណយ៉ាងជ្រាលជ្រៅចំពោះការចូលរួមចំណែករបស់មនុស្សជាច្រើនដូចជាលោកបេន្នី វីដ្យូណូ (Benny Widyono) រួមទាំងការខំប្រឹងប្រែងរបស់តួអង្គសំខាន់ៗនៅក្នុងតំបន់ និងប្រជាជនកម្ពុជាដោយផ្ទាល់ផងដែរ ឥឡូវនេះប្រទេសរបស់ពួកគេបានទ្រោលបំភ្លឺដោយពន្លឺសេចក្តីករុណារបស់ខ្លួន។

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 28

កំណត់ចំណាំជំពូកបុព្វកថារបស់លោក បិន ឃៀរនិន

[១] *សូមមើលស្នាដៃ លោក អេនថូនី បារនេតនិងចនភីលហ្គឺ, សម័យកាលក្រោយសង្គ្រាមៈការតស៊ូរបស់ប្រទេសកម្ពុជានិងវៀតណាម,បោះពុម្ពនៅទីក្រុងឡុង, រោងពុម្ព* New Statesman, *ឆ្នាំ១៩៨២ ។*

[២] *លោក សូរិយា ស៊ីម ដ៏មានសមានចិត្តល្អបានជួយទៅសួរបញ្ជាក់ហាគីមជំនួសខ្ញុំ។ ការសន្ទនាផ្ទាល់ខ្លួននៅថ្ងៃទី១៦ និង ១៧ខែមករាឆ្នាំ២០០៧ ។*

[៣] *សាបាម ស្យាគៀន* «Resepnya: Pangan, Agama dan Seni Budaya (Asal Tetap Aman), » *Sinar Harapan,* n.d.ឆ្នាំ *១៩៨១ ។*

[៤] *សូមមើលឧទាហរណ៍ បិនឃៀនិន, «តើអ្វីដែលយើងបានរៀនសូត្រពីសាសនិកជនឥស្លាមឥណ្ឌូនេស៊ី» នៅក្នុងសៀវភៅដឹកនាំផ្សៀងផ្ទាត់ដោយលោក* T.N. Srinavasan, ed., *អនាគតអាណាចក្រនិយម, ញូដែលី, អកស្វឺត, ឆ្នាំ២០០៦, ទំព័រ១៨១-៨៥ ។*

[៥] *សូមមើលឧទាហរណ៍ដេនិត ស្មៀល,សង្គ្រាមពីខាងក្នុងៈរឿងរបស់ថិមប៉ូ, ទស្សនាវដ្តីឯករាជ្យមួយនៅប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ីសម័យស៊ូហាតូ(យ៉ាកាតា,* Equinox, *២០០៥)។ សារព័ត៌មានស៊ីណាហារាប៉ាន់បានបង្កើតឡើងវិញនៅក្នុងឆ្នាំ១៩៨៧ដោយយកឈ្មោះថា ស៊ូរ៉ាកេមបារូន។*

[៦] *ព្រឹត្តិបត្រសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីចុងបូព៌ា, សៀវភៅកត់ហេតុប្រចាំឆ្នាំនៅអាស៊ីឆ្នាំ១៩៨១, (បោះពុម្ពនៅក្រុងហុងកុងឆ្នាំ១៩៨១), ទំព័រលេខ១៩១*

[៧] *ណាយ៉ានចាន់ដា, បងប្អូនដែលជាសត្រូវ(បោះពុម្ពនៅក្រុងញូយ៉កឆ្នាំ១៩៨៦)ទំព័រ ៣៩៣។*

[៨] *ម៉ារៀន វីគីនសុន, «កម្ពុជា: សញ្ញានៃការផ្លាស់ប្តូរខ្លះៗ», ព្រឹត្តិបត្រ National Times,(បោះពុម្ពនៅអូស្ត្រាលី) ចេញផ្សាយពីថ្ងៃទី៦-១២ខែមេសាឆ្នាំ១៩៨៤, ទំព័រ១២-១៧,* at *១៣។*

[៩] *Age (បោះពុម្ពនៅម៉ែលប៊ន),ថ្ងៃទី១៦ខែមីនាឆ្នាំ១៩៨៤, វីគីនសុន, «កម្ពុជាៈសញ្ញានៃការផ្លាស់ប្តូរខ្លះៗ»,ព្រឹត្តិបត្រ National Time.ចេញផ្សាយពីថ្ងៃទី៦-១២ខែមេសាឆ្នាំ១៩៨៤។*

[១០] *Age, ថ្ងៃទី១៦, ទី១៩ និង ថ្ងៃទី២៧ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៨៤ ។*

[១១] *រដ្ឋការក្រុងហាណូយបានបញ្ចេញនូវគោលនយោបាយថ្មីរបស់ខ្លួននៅក្នុងឆ្នាំ១៩៨៤ អត្ថបទចុះផ្សាយនៅសារព័ត៌មានញាន់ដាន(Nhan Dan)ខែវិច្ឆិកា បានរៀបរាប់ថាវៀតណាមអាចនឹងដកកងទ័ពចេញពីប្រទេសកម្ពុជា«នៅពេលការគំរាមកំហែងរបស់ប្រទេសចិន និងគ្រោះថ្នាក់បណ្តាលមកពីការវិលត្រឡប់មកកាន់អំណាចវិញនៃរបបប៉ុល ពតលែងមានតទៅទៀតនិងនៅពេលដែលសន្តិសុខរបស់ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានធានាយ៉ាងពេញលេញ» ប៉ុន្តែ អត្ថបទនោះក៏បានបង្ហាញនូវការថ្លែងការណ៍របស់រដ្ឋការក្រុងហាណូយថា«បោះបង់ពួកខ្មែរក្រហមដែលនៅសេសសល់ចោលជាជាងការអំពាវនាវឲ្យវៀតណាមដកកងទ័ពចេញដោយឯកតោភាគីពីកម្ពុជាគឺជាតម្រូវការចាំបាច់ និងបន្ទាន់ក្នុងការស្វែងរកសន្តិភាពនៅក្នុងតំបន់» ។* Age *(បោះពុម្ពនៅម៉ែលប៊ន), ថ្ងៃទី២៩ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៨៤។*

[១២] *បិន ឃៀនិន «កម្ពុជាៈហេតុអ្វីនពិតជាត្រូវមែន»ព្រឹត្តិបត្រ Australian Society, វ៉ុល៤ លេខ៨ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩៨៥, ទំព័រ២០-២៣ ។*

[១៣] *Age ថ្ងៃទី២១ខែមីនាឆ្នាំ១៩៨៥ ។*

Chapter0 Introdution:Correct Osbone 180 x 260 350 pages proofread-Michel.qxd 5/11/2011 9:53 AM Page 29

[១៤] *Sydney Morning Herald* ថ្ងៃទី២៧ មិថុនា ឆ្នាំ១៩៨៧ និងសន្និសីទសារព័ត៌មានរបស់ម៉ូស្គូ នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា ថ្ងៃទី ៨ សីហា ឆ្នាំ១៩៨៦ រាយការណ៍នៅក្នុងសារព័ត៌មាន *Indonesia Times*។

[១៥] ព្រឹត្តិបត្រ *Christian Science Monitor,* ថ្ងៃទី១៧មិថុនាឆ្នាំ១៩៨៧ ប្រជាជនកម្ពុជាចំនួន២.០០០នាក់ដែលរស់នៅបរទេសបានចុះហត្ថលេខាលើពាក្យបណ្តឹងហើយបញ្ជូនទៅលោក បប់ ហរខ៍ (Bob Hawke)នាយករដ្ឋមន្ត្រីអូស្ត្រាលីសុំឲ្យចាត់វិធានការណ៍នាំប៉ុល ពតទៅកាត់ទោសនៅក្នុងតុលាការពិភពលោក(ព្រឹត្តិបត្រសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីចុងបូព៌ា ចេញផ្សាយថ្ងៃទី១៤ខែកក្កដាឆ្នាំ១៩៨៨) លោក ហរខ៍ បានបដិសេធ ប៉ុន្តែលោកអេនឌ្រូ ភីខក់មេដឹកនាំបក្សប្រឆាំងរួមនិងផ្នែកគណកម្មការអ្នកច្បាប់អន្តរជាតិអូស្ត្រាលីបានគាំទ្រនូវគំនិតនេះ។

[១៦] ព្រឹត្តិបត្រសេដ្ឋកិច្ចអាស៊ីចុងបូព៌ា ចេញផ្សាយថ្ងៃទី១១ខែសីហាឆ្នាំ១៩៨៨, ទំព័រទី២៩។

[១៧] «សម្តេចនរោត្តមសីហនុទ្រង់យាងត្រឡប់មកធ្វើជាប្រមុខរដ្ឋប្រទេសកម្ពុជា»,ហើយ «បានធ្វើសកម្មភាពទាត់ចោលពួកខ្មែរក្រហម» *Sydney Morning Herald* ថ្ងៃទី៣និង៤ឧសភាឆ្នាំ១៩៨៩។

[១៨] រ៉យអេក្វ៉េស្តុន «ផែនការរបស់លោក អ៊ីវ៉ាន់ជាប់គាំងដោយសារការប្រើប្រាស់ពាក្យមិនឯកភាពគ្នា», *Australian,* ផ្សាយពីថ្ងៃទី២ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៩០។

[១៩] ដើម្បីយល់ដឹងពីចំណាប់អារម្មណ៍នៅក្នុងតំបន់ចំពោះការតស៊ូដាទូទៅក្រោយសង្គ្រាមប្រឆាំងនឹងរបបអាណានិគមនោះសូមមើលបិនឃៀនិន «អាស៊ាន និងឥណ្ឌូចិន៖ព្រឹត្តិការណ៍គួរឲ្យព្រួយបារម្ភនៅអាស៊ីត្រូវបានបើកកកាយ», *Inside Asia 5*(ចេញផ្សាយខែកញ្ញា និង តុលាឆ្នាំ១៩៨៥), ទំព័រ១៧–១៩។